

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Ett yrke, en gåva eller ett brott?

En kvantitativ studie om socionomstudenters

attityd till surrogatmödraskap

Anna-Carin Malm & Emma Andersson

Kandidatuppsats (SOPA63)

Vårterminen 2018

Handledare: Malin Arvidson

Abstract

Author(s): Anna-Carin Malm & Emma Andersson

Title: A profession, a gift or a crime? A quantitative study of social work students' attitude towards surrogacy

Supervisor: Malin Arvidson

Assessor: Anna Tegunimataka

Introduction: The aim of this study is to investigate social work students' attitude towards surrogacy. Based on the concepts of altruism and the theory of mere exposure effect the analysis aims to contribute to a discussion of knowledge, ethical dilemmas and attitudes linked to possible future legislation of surrogacy in Sweden. The lack of guidelines and legislation for surrogacy makes it difficult for social workers to handle these matters, and research shows that social workers' attitudes towards surrogacy have an impact on how the cases are handled. It appears that the attitude towards surrogacy is changing, especially among young people who seem to have a more positive attitude. **Methods:** 117 social work students at Lund University completed an online survey. Collected data sets were analyzed with frequencies and crosstabs. **Results:** Most social work students had heard about surrogacy through the media and 62 percent had a positive attitude towards surrogacy. Their biggest concern was that the surrogate mother would suffer from mental illness or feel exploited. 83 percent of the students thought it was possible to perform an act of altruism, but mainly when it comes to a related person. **Conclusion:** According to the mere exposure effect we tend to like things when they are familiar to us, but the results of the study rather indicated that exposure to surrogacy gave the students a less positive attitude towards it. This could be due to the fact that the image that media provides of surrogacy is primarily negative. It seems those who believed in altruism also had a more positive attitude towards surrogacy. This could be an indication that the students take a stand for altruistic surrogacy if it can be guaranteed that the surrogate mother will not get hurt.

Keywords: surrogacy, social work, legislation, altruism, mere exposure effect

Innehållsförteckning

Inledning	4
Problemformulering	4
Syfte.....	5
Frågeställningar.....	5
Bakgrund	6
Definition av surrogatmödraskap	6
Aktuell lagstiftning	6
Kunskapsläget.....	7
Konsekvenser av surrogatmödraskap	8
Surrogatmoderns motiv.....	11
Juridiska problem och etiska dilemman	14
Förförståelsens betydelse	15
Teoretisk utgångspunkt	16
Altruism.....	17
Exponeringseffekten	18
Hypoteser.....	19
Metod	23
Val av metod.....	23
Urval	25
Enkätens konstruktion.....	26
Tillförlitlighet.....	28
Bearbetning och analys av data	30
Etiska överväganden.....	32
Arbetsfördelning	33
Resultat och analys	34
Attityd till surrogatmödraskap	34
Positiva och negativa konsekvenser	36
Kommersiellt surrogatmödraskap	38
Altruistiskt surrogatmödraskap	40
Västvärld kontra utvecklingsland	43
Surrogatmödraskap i jämförelse med organdonation	45
Den egna erfarenhetens betydelse	47
Exponeringens betydelse.....	48
Ett tillåtande i Sverige	51
Avslutande diskussion.....	53
Referenslista.....	57
Bilagor.....	60
Enkät.....	60

Inledning

Problemformulering

I en folkhälsorapport från Socialstyrelsen (2009) uppskattas det att 10–15 procent av alla svenska par är ofrivilligt barnlösa. En trolig orsak till detta är att människor i västvärlden väntar allt längre med att skaffa barn, dels på grund av att många satsar på att göra yrkesmässig karriär, dels för att man väntar längre med att hitta den rätte och stadga sig (ibid). Detta innebär att många försöker hitta andra vägar att bilda familj. I Sverige kan ofrivilligt barnlösa få hjälp med att genomföra en befruktning utanför kroppen. Denna befruktning utförs med parets egna könsceller eller med parets egna könsceller kombinerat med donerade könsceller (SOU 2016:11). Det är dock inte tillåtet att utföra en befruktning utanför kroppen med endast donerade könsceller.

Enligt Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har antalet internationella adoptioner minskat kraftigt från 1 008 barn år 2002 till 259 barn år 2016. Surrogatmödraskap verkar däremot bli en allt vanligare väg till föräldraskap (SOU 2016:11). Att använda sig av surrogatmödraskap är inte tillåtet i Sverige, varför barnlösa par och singlar genomför arrangemangen i andra länder. Det finns ingen säker statistik och mörkertalet är troligtvis stort, men enligt SOU 2016:11 uppskattas omkring 50 barn anlända till Sverige varje år som blivit till genom surrogatarrangemang i utlandet.

År 2013–2016 övervägde regeringen olika sätt att utöka möjligheterna för ofrivilligt barnlösa att bli föräldrar. I detta betänkande (SOU 2016:11) diskuterades också möjligheten att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige. Riksdagen kom dock fram till att det finns för stora kunskapsluckor på området, och det saknas forskning kring eventuella konsekvenser för barnen på lång sikt. Det gick inte heller att bortse från risken att människor kan komma att utnyttjas och skadas. Därför togs beslutet att surrogatmödraskap fortsatt ska vara otillåtet i Sverige. Ett lagförslag finns dock om att införa en paragraf i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor, vilket skulle utöka socialnämndens behörighet att fastställa faderskap efter surrogatarrangemang i utlandet (ibid).

Avsaknaden av riktlinjer och lagstiftning för surrogatmödraskap gör det svårt för socialnämnden att handlägga dessa ärenden. För att barn som är födda i utlandet genom surrogatarrangemang ska få komma till Sverige måste socialnämnden fastställa faderskapet och genomföra en medgivandeutredning om närstående-adoption för den tilltänkta modern. Det har visat sig att socionomers attityd till surrogatmödraskap har betydelse för hur ärendena hanteras (Arvidsson et al. 2018). Konsekvenserna blir att de tilltänkta föräldrarna får varierande hjälp beroende på vilken socialnämnd och handläggare de möter. Det kan bli en utdragen process att få barnen till Sverige, vilket äventyrar barnens tillvaro.

Forskning visar att synen på surrogatmödraskap håller på att förändras och att framför allt yngre personer verkar ha en mer positiv inställning till surrogatarrangemang (SOU 2016:11). Denna inställning tycks kunna kopplas till att allt fler yrkesgrupper kommer i kontakt med målgruppen (Armuand et al. 2018). Socionomstudenter är framtida socionomer som kan komma i kontakt med surrogatarrangemang och handlägga dessa ärenden. Det är därför intressant att undersöka socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap utifrån begreppen *altruism* och *exponering*. Majoriteten av de som studerar tror vi också är yngre personer, vilket gör denna grupp särskilt intressant att utgå ifrån med tanke på att de tillhör en annan generation än de som är yrkesverksamma på området i dag. De kan ha växt upp med andra föreställningar om hur familjekonstellationer ska se ut, och därmed kan det finnas en mer öppen attityd för det som avviker från normen, synen på moderskap och vad föräldraskap innebär.

Syfte

Syftet är att undersöka socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap utifrån begreppen *altruism* och *exponering*.

Frågeställningar

1. Vilken attityd har socionomstudenter till surrogatmödraskap?

2. Under vilka förutsättningar tycker socionomstudenter att surrogatmödraskap kan tillåtas i Sverige?
3. Finns det något samband mellan tro på altruism, förförståelse och attityd till surrogatmödraskap?

Bakgrund

Definition av surrogatmödraskap

Surrogatmödraskap innebär att en kvinna genomgår en graviditet och föder ett barn med avsikten att sedan lämna över det till någon annan (RFSL 2017). Kvinnan som bär barnet för någon annans räkning benämner vi i vår studie för *surrogatmoder* och personen eller paret som avser ta emot barnet och uppfostra det benämner vi *tilltänkta föräldrar*. När de tilltänkta föräldrarna har fått barnet kallar vi denna familj för *surrogatfamilj*.

Surrogatmödraskapet kan vara partiellt eller fullständigt (RFSL 2017). Ett partiellt surrogatmödraskap innebär att surrogatmoderns eget ägg blir befruktat med spermier från den tilltänkta föräldern alternativt från en donator. Ett fullständigt surrogatmödraskap innebär att både ägg och spermier tas från de tilltänkta föräldrarna alternativt från donatorer. Vid partiellt surrogatmödraskap har surrogatmodern både en biologisk och genetisk koppling till barnet, medan hon vid fullständigt surrogatmödraskap endast har en biologisk koppling.

Surrogatmödraskap kan vara kommersiellt eller altruistiskt (RFSL 2017). Vid kommersiellt surrogatmödraskap får surrogatmodern någon form av ersättning för att hon bär och föder barnet. Vid altruistiskt surrogatmödraskap finns det inte något vinstintresse för surrogatmodern utan hon ställer upp av egen fri vilja.

Aktuell lagstiftning

I den svenska lagstiftningen finns inget tydligt förbud mot surrogatmödraskap (SOU 2016:11). Enligt lagen (2006:351) om genetisk integritet får dock inte en

assisterad befruktning utförs med både donerade spermier och donerade ägg. Dessutom anses kvinnan som föder barnet vara barnets moder, även om ägget har donerats till henne (föräldrabalken 1 kap. 7 §).

En man, vars spermier använts vid befruktningen, kan fastställas som rättslig förälder. Det är dock kvinnan som föder barnet som blir barnets rättsliga moder, vilket innebär att den tilltänkta modern alltid måste adoptera barnet (SOU 2016:11). Det är allmän domstol, det vill säga tingsrätten, som beslutar om en adoption får ske. Tillstånd ges endast om det anses vara till fördel för barnet och om surrogatmodern ger sitt samtycke.

Det finns ett lagförslag om att lägga till en paragraf i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor. Detta skulle innebära att svensk socialnämnd får behörighet att fastställa faderskap om barnet har hemvist i ett annat land, om fastställelsen avser en man med hemvist i Sverige, om barnet har tillkommit med mannens spermier och om barnet i hemlandet inte har några andra rättsliga föräldrar (SOU 2016:11). Detta lagförslag föreslås träda i kraft den 1 januari 2019.

Kunskapsläget

Kunskapsläget kommer att vara avgörande för vår undersökning eftersom vår studie har en deduktiv ansats. Den insikt vi får genom att studera tidigare forskning kommer hjälpa oss att formulera hypoteser och därmed att konstruera enkäten.

Vid sökning efter tidigare forskning har vi främst använt oss av LUBsearch, Lunds universitets sökmotor. Där har vi använt sökord som *surrogatmödraskap*, *socialt arbete*, *surrogacy*, *gestational surrogacy*, *surrogate mother*, *social work*, *motivation*, *experience*, *altruism*, *the gift*, *mere exposure effect*, *donation* och *perspective* i olika kombinationer. Vi har också funnit litteratur och studier genom olika artiklars referenslistor.

Alla artiklar som vi använt i vårt kapitel om kunskapsläget är kvalitetsgranskade, det vill säga *peer reviewed*. Vi har inriktat oss på artiklar som handlar om surrogatmödraskap, men också på artiklar som handlar om fenomen som vi trots kan kopplas till surrogatmödraskap. Merparten av studierna är kvalitativa med intervju eller dokumentanalys som metod, men det finns också några kvantitativa studier där man använt sig av enkäter och frågeformulär. Studierna är gjorda i Sverige, Storbritannien, USA och Nya Zeeland. Anledningen till att våra artiklar är koncentrerade till dessa länder är att den mesta forskning verkar utgå ifrån dessa, och det har varit svårt att hitta studier som inte är utförda av västerländska forskare.

Konsekvenser av surrogatmödraskap

Inledningsvis vill vi få en insikt i hur surrogatmodern, de tilltänkta föräldrarna och barnet påverkas av surrogatarrangemang. Denna insikt skulle kunna göra det lättare för oss att förstå socionomstudenters attityder kring ämnet, om dessa är grundade i fakta eller antaganden, och därmed att konstruera vår enkät. Nedan kommer vi att beskriva hur relationen mellan parterna ser ut och vilka konsekvenser surrogatarrangemang kan föra med sig för samtliga inblandade.

Enligt en svensk studie av Armuand et al. (2018) finns det stora kunskapsluckor både gällande surrogatmödraskap och vilka konsekvenser det kan få för surrogatmodern, barnet och de tilltänkta föräldrarna, både på kort och lång sikt. Man menar att fler högkvalitativa studier behöver göras. Det finns till exempel frågetecken kring hur det påverkar familjen att involvera en tredje part (Golombok et al. 2006). Detta skulle kunna leda till svårigheter med föräldraskapet och därmed ge barnet psykiska problem. Den prenatala anknytningen går förlorad då modern inte bär barnet, vilket skulle kunna skapa problem. Det är inte heller säkert att det finns någon genetisk länk mellan modern och barnet, det vill säga om surrogatmoderns eget ägg har använts vid surrogatarrangemanget, vilket skulle kunna påverka de tilltänkta föräldrarna och barnet negativt (ibid).

I den brittiska studien av Golombok et al. (2006) har man undersökt föräldrarnas välbefinnande, föräldrarnas relation till barnet och barnets utveckling. När studien genomfördes hade barnen hunnit fylla 2 år. Man jämförde surrogatfamiljer med familjer där befruktning skett genom äggdonation eller på naturligt sätt. Man fann att föräldrarna till barn födda genom surrogatarrangemang hade en bättre relation till barnet. Mödrarna kände större glädje och fäderna kände mindre stress. Socio-emotionellt och kognitivt skilde sig inte barnen som blivit till genom surrogatarrangemang åt från barnen som blivit till genom äggdonation eller på naturligt sätt. Likaså fanns det en mer positiv upplevelse hos familjer där befruktning skett genom äggdonation än där befruktning skett på naturligt sätt. Detta skulle kunna bero på de stora ansträngningar föräldrarna gått igenom för att få ett barn. Man tror att par som får hjälp med assisterad befruktning blir mer motiverade och engagerade föräldrar. Studien (ibid) styrker således att surrogatarrangemang inte har någon negativ inverkan på föräldraskapet eller på ett 2-årigt barns utveckling.

Den personal inom barnhälsovården som kommit i kontakt med surrogatfamiljer hade svårt att göra en bedömning av surrogatarrangemangets konsekvenser (Armuand et al. 2018). Drygt en tredjedel av vårdpersonalen var dock överens om att barn födda genom surrogatarrangemang var lika hälsosamma som andra barn. En femtedel trodde att barnen riskerade psykisk ohälsa och stigmatisering. Majoriteten var överens om att det var viktigt att föräldrarna var ärliga med hur barnet kommit till, och hälften av vårdpersonalen ansåg att det skulle vara bra för barnet att få veta vem surrogatmodern var.

I en kvalitativ studie av Baslington (2002) har surrogatmödrar beskrivit hur de ser på relationen till barnet och de tilltänkta föräldrarna. De talade om att de i stället för att skapa relation till barnet skapade relation till de tilltänkta föräldrarna, vilket gjorde det enklare för dem att inte knyta an till barnet. Relationen till de tilltänkta föräldrarna framstår därför som avgörande för hur surrogatmodern upplever uppdraget. Samma studie (ibid) visar att en dålig relation till de tilltänkta föräldrarna ses som den värsta delen av att vara surrogatmoder. Även Jadva et al. (2003) tar upp relationen mellan surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna som ett viktigt motiv för surrogatmodern.

I Baslingtons studie (2002), som i huvudsak handlar om den ekonomiska ersättningens betydelse för att kunna avskilja sig från barnet, berättade några surrogatmödrar att den ekonomiska ersättningen gjort det enklare för dem att koppla bort moderskänslorna. De menade att de, genom den ekonomiska överenskommelsen, kunde se surrogatmödrskapet som ett arbete. Några av surrogatmödrarna som intervjuades var noga med att understryka att de ville ha betalt för tiden de lagt ner, inte för att de burit barnet. En surrogatmoder, vars eget ägg hade använts, förklarade att det är avgörande hur man tänker och att det är viktigt att inte se barnet som halvt sitt eget eller att tänka på det som en del av sin egen familj. Liknande tankar hade surrogatmödrarna i en amerikansk studie av Kanefield (1999). Anledningen till att dessa surrogatmödrar inte knöt an till barnet var att de inte såg det som sitt eget.

I SOU 2016:11 beskrivs anledningen till att kommersiellt surrogatmödrskap inte kan tillåtas i Sverige vara de risker som finns för tvång och exploatering av kvinnor. Det anses också finnas risk för att kvinnor undervärderar de risker som finns med att genomgå en graviditet om pengar finns med som drivkraft (ibid).

Enligt tidigare forskning finns det kunskapsluckor kring konsekvenser av surrogatmödrskap för alla berörda parter, både på kort och lång sikt (Armuand et al. 2018). Personal inom barnhälsovården som kommit i kontakt med surrogatfamiljer hade dock inte uppmärksammat någon större skillnad mellan dessa familjer och familjer där barnet blivit till på naturligt sätt (ibid). I en annan studie (Golombok et al. 2006) beskrivs att det finns en rädsla gällande att en tredje part är inblandad och att den prenatala anknytningen går förlorad vid surrogatmödrskap. Detta tror man skulle kunna få konsekvenser i form av dåligt föräldraskap och därtill psykisk ohälsa hos barnet. I motsats till detta fann man att de tilltänkta föräldrarna kände större glädje, mindre stress och hade en bättre relation till barnet jämfört med föräldrar till barn som blivit till på naturligt sätt. Barnen, som vid undersökningen var i 2-årsåldern, skilde sig inte åt, varken emotionellt eller kognitivt, från barn som blivit till på naturligt sätt (ibid). Utifrån dessa studier är det intressant att undersöka vad socionomstudenter tror att surrogatarrangemang kan få för konsekvenser för surrogatmodern, barnen och de tilltänkta föräldrarna. Vi kommer

därför att utforma enkätfrågor där respondenterna får svara på vilka positiva och negativa konsekvenser de kan se med surrogatmödraskap.

Surrogatmödrar har förklarat att de i stället för att skapa relation till barnet skapar relation till de tilltänkta föräldrarna, vilket gör att anknytningen till barnet försvagas (Baslington 2002). Det har också framkommit att surrogatmödrar anser att ekonomisk ersättning hjälper dem att se surrogatmödraskapet som ett arbete, och att de inte vill ha betalt för att bära barnet utan för tiden de lagt ner (ibid). Det är utifrån Baslingtons studie (2002) och SOU 2016:11 särskilt intressant att undersöka vilken attityd socionomstudenter har till kommersiellt surrogatmödraskap och huruvida de tycker att surrogatmödraskap kan ses som ett arbete. Vi kommer därför att formulera frågor i enkäten som hjälper oss att få svar på vilken attityd man har till surrogatmödraskap när ekonomisk ersättning är inblandad.

Surrogatmoderns motiv

Även om vår studie inte kan fånga de motiv som ligger till grund för surrogatmödraskap är det intressant att utforska hur socionomstudenter tänker kring detta eftersom det berör etiska kärnfrågor. Genom att få förståelse för vad som motiverar en kvinna att bli surrogatmoder kan vi också få en aning om hur det kan tänkas påverka henne. För att se om tidigare forskning kring motiv stämmer överens med socionomstudenters tankar kring dessa kommer vi att konstruera enkätfrågor utifrån det som tas upp där. Vi vill därför undersöka vad tidigare forskning kan bidra med gällande synen på surrogatmoderns motiv.

Studien av Kanefield (1999) visar att känslan av att fylla ett tomrum inom sig själv är ett återkommande motiv för surrogatmödrar. Femtio surrogatmödrar deltog i studien (ibid), som bestod av psykologiska utvärderingar. Flera av dem talade om tidigare förluster, såsom missfall eller abort. En del av dem hade upplevt sig övergivna som barn till följd av missbruksproblem hos föräldrarna. De som upplevt sig orättvist behandlade som barn hade stor empati för dem som inte kunde få barn och uttryckte det just som en orättvisa. En del uttryckte det som att de kände sig *utvalda*. Då många hade gått igenom egna förluster eller blivit

övergivna som barn blev surrogatmödrskapet ett sätt att reparera dessa upplevelser. Man beskriver det som att surrogatmodern blir speciell genom att bistå med den största tänkbara gåvan. Den dåliga självkänslan, som enligt studien relaterades till övergivenhet tidigare i livet, läktes av att göra något viktigt och avgörande i en annan människas liv. Kanefield (1999) fokuserar på surrogatmödrars motiv utifrån personlighet och egenskaper. Även om kvinnorna i studien verkade vara psykiskt stabila och ödmjuka, hade ordnade liv med egna barn och bra ekonomi, visade resultaten av studien att de tenderade att vara känslomässigt avtrubbade i vissa situationer, konflikträdsla och mycket konkreta vad gäller problemlösning.

Det finns också forskning kring levande organdonatorers motiv. Tong et al. (2012) skriver i sin studie att njurdonatorer blir allt viktigare, men det finns en oro över vilka motiv som ligger bakom viljan att donera. Det man kommit fram till i studien är att donatorerna haft äkta altruistiska motiv. De motiverades av en önskan att hjälpa andra och förväntade sig inte att få någon i gengäld. Dock beskrev de att de även upplevde personliga fördelar med att donera.

Även i studien av Jendrisak et al. (2006), som handlar om levande njur- och leverdonatorer, beskriver man att det finns frågetecken kring givarens motiv. Det finns på grund av detta en tveksamhet kring transplantationer mellan personer som är okända för varandra. Givarna i studien (ibid) intervjuades och det framkom att egna erfarenheter var ett avgörande motiv för att ställa upp. De flesta kände någon som fått eller som behövde en transplantation. De var övertygade om att de ville donera för att hjälpa någon i nöd. De kände inga påtryckningar från andra utan valde att donera av egen fri vilja. 16 procent av donatorerna hade tidigare i livet haft depression och ångest, men ingen av dem hade någon aktuell psykisk störning. De verkade vara sociala personer med bra självförtroende. Efteråt uppgav samtliga givare att de var nöjda med upplevelsen och att de kände en hög grad av tillfredsställelse.

Organ- och bloddonationer brukar vara anonyma på grund av att man vill undvika kommersialisering och skydda mottagarens välbefinnande (Tong et al. 2012).

Dock ville några av donatorerna i studien gärna veta hur det hade gått för mottagaren efter transplantationen. I studien av Jendrisak et al. (2006) framkommer det också att tre av sju donatorer hade träffat sina mottagare, vilket de ansåg var en positiv upplevelse och också en nödvändighet. De donatorer som hade önskat vara anonyma uppskattade ändå rapporter om mottagarens hälsa.

Tidigare forskning angående surrogatmödrars och organdonatorers motiv tar upp viktiga och intressanta aspekter som vi vill undersöka hur socionomstudenter ställer sig till. Ett återkommande motiv för surrogatmödrar verkar vara känslan av att fylla ett tomrum inom sig själv och flera surrogatmödrar hade egen erfarenhet av missfall eller abort (Kanefield 1999). Samma studie (ibid) visade att surrogatmödrarna kände sig utvalda och speciella genom att få ge den största tänkbara gåvan. När det gäller organdonation verkade givarnas främsta motiv vara att hjälpa en medmänniska i nöd, och även där hade många personlig erfarenhet genom att de kände någon som var eller hade varit i behov av organtransplantation (Jendrisak et al. 2006). I en annan studie om organdonation (Tong et al. 2012) kom man fram till att donatorerna haft äkta altruistiska motiv, då de motiverades av en önskan att hjälpa andra utan att förvänta sig något tillbaka.

Det är utifrån ovanstående studier intressant att ta reda på socionomstudenters uppfattning om motivet till att bli surrogatmoder, och även om de tycker att surrogatmödraskap och organdonation kan jämföras. Om detta är två fenomen som kan jämföras med varandra skulle forskning angående organdonatorers motiv också kunna appliceras på surrogatmödraskap. Enkäten kommer därför att konstrueras med frågor kring motiv till surrogatmödraskap och i vilken grad man anser att surrogatmödraskap och organdonation går att jämföra. För att förstå socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap kan det också vara av intresse att titta närmre på deras tolkning av, och tro på, altruism kopplat till surrogatmödraskap.

Juridiska problem och etiska dilemman

Surrogatmödraskap är som tidigare nämnt inte tillåtet i Sverige. På grund av detta utförs surrogatarrangemang i stället i utlandet och när barnen blivit födda tas de till Sverige (SOU 2016:11). Eftersom det inte finns något vägledande regelverk tror vi att det kan vara en utmaning för socionomer som arbetar inom området att handlägga dessa ärenden. I tidigare forskning har vi tittat på arbetssituationen för att få en förståelse för hur socionomstudenters framtida arbetsliv kommer att se ut.

I en svensk intervjustudie av Arvidsson et al. (2018) beskrev socionomer inom familjerätten att avsaknaden av lagar och riktlinjer kring surrogatarrangemang är ett stort bekymmer för dem i arbetet med målgruppen. Detta kan leda till att ärenden inte behandlas på ett likvärdigt sätt. Socionomerna i studien uttryckte en rädsla för att bli en del av ett system som varken är lagligt eller etiskt försvarbart. De framhöll dock att det trots allt kändes angeläget att fastställa vårdnadshavarna när barnet var fött, ur ett barnrättsperspektiv. Det är således en arbetssituation som sätter etiska förhållningssätt på prov.

Det verkar också finnas en moralisk skillnad när det handlar om vilket land surrogatmodern kommer ifrån (Arvidsson et al. 2018). Flera av socionomerna inom familjerätten ansåg inte att de hade några problem med att handlägga ärenden när surrogatmodern bodde i USA. Detta motiverade de med att det är enklare att få kontakt med surrogatmodern för att kontrollera att allt gått rätt till och att surrogatmodern avsagt sig vårdnaden av egen fri vilja. Ett annat argument socionomerna hade var att kvinnor i USA är välutbildade och därför inte riskerar att utnyttjas i någon högre utsträckning. Socionomernas etiska värderingar och det faktum att de haft personlig kontakt med surrogatmodern verkar ligga till grund för deras inställning till arbetet med surrogatfamiljer.

I en svensk kvantitativ studie av Armuand et al. (2018) beskrivs en liknande situation inom barnhälsovården. Det finns en pågående debatt om en samvetsklausul som kan komma att införas i sjukvården. Denna skulle tillåta vårdpersonal att vägra tillhandahålla vissa medicinska tjänster på grund av religiösa eller moraliska övertygelser.

Sammanfattningsvis kan vi utifrån denna forskning konstatera att avsaknaden av riktlinjer och lagar kring hur ärenden kring surrogatarrangemang ska handläggas ger utrymme för att egna moraliska värderingar får styra (Arvidsson et al. 2018). I studien (ibid) framkom att socionomer ansåg det enklare att handlägga ärenden när surrogatmodern bodde i USA, och ett argument för detta var att kvinnor i USA i högre utsträckning är välutbildade och därför inte riskerar att bli utnyttjade på samma vis som kvinnor från fattigare länder. Vi vill därför undersöka om detta är en föreställning som även socionomstudenter har. Genom att i enkäten skapa frågor kring attityder till surrogatarrangemang i västvärlden jämfört med i utvecklingsländer kan vi undersöka om, och i så fall hur, socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap varierar beroende på surrogatmoderns härkomst.

Förförståelsens betydelse

Förförståelsen kring surrogatmödraskap kommer troligtvis att vara betydande inom professionella verksamheter där socionomer möter surrogatfamiljer i sitt arbete. Med förförståelse menar vi tidigare kännedom om surrogatmödraskap och egen eller delad erfarenhet av ofrivillig barnlöshet och surrogatmödraskap. Vi vill därför ta del av tidigare forskning som berör detta, för att se om förförståelsen har någon betydelse för vilken inställning man har till arbetet rörande surrogatarrangemang.

I studien av Arvidsson et al. (2018) har socionomer inom familjerätten intervjuats. I den blir det tydligt att förförståelsen, som socionomerna har valt att kalla *sunt förnuft*, blivit helt avgörande i handläggning av ärenden då det saknas lagar och riktlinjer. I dessa fall kan brist på kunskap, alternativt egna erfarenheter, spegla av sig i handläggningen. I studien tillfrågades inte socionomerna om egna erfarenheter av ofrivillig barnlöshet eller surrogatmödraskap, och man har inte heller undersökt hur kunskapen om surrogatmödraskap såg ut.

Att det finns så stora kunskapsluckor om surrogatmödraskap tror man kan öka stigmatiseringen av denna grupp (Armuand et al. 2018). Forskning om andra patientgrupper, bland annat de med fetma och psykisk ohälsa, har visat att

okunskap hos allmänheten ökar stigmatisering och diskriminering av dessa målgrupper. I denna studie (ibid) har man undersökt attityder till, och erfarenhet av, surrogatmödraskap bland vårdpersonal inom barnhälsovården. Genom enkäter har man låtit respondenterna svara på frågor bland annat om legalisering och finansiering samt kliniska erfarenheter av surrogatmödraskap. Mer än hälften av respondenterna var positivt inställda till att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige, men inte lika positivt inställda till en offentlig finansiering av detta. De som hade personlig erfarenhet av ofrivillig barnlöshet var i högre grad positivt inställda, både till legalisering och offentlig finansiering. De som i sitt arbete kommit i kontakt med surrogatfamiljer hade också en mer positiv inställning. Många av respondenterna ansåg dock att deras kunskap var bristfällig och önskade mer utbildning på området.

Eftersom det saknas lagar och riktlinjer går socionomer inom familjerätten efter *sunt förnuft* när de handlägger ärenden kring surrogatmödraskap (Arvidsson et al. 2018). Detta sunda förnuft kan antas handla om vilken förförståelse man har av surrogatmödraskap. Det vore på grund av detta intressant att undersöka vilken förförståelse socionomstudenter har av surrogatmödraskap, och om denna förförståelse har betydelse för vilken attityd man har till surrogatmödraskap. Vi kommer därför att ställa frågor i enkäten som handlar om erfarenhet kring ofrivillig barnlöshet och kunskap och erfarenhet kring surrogatmödraskap.

Teoretisk utgångspunkt

I detta avsnitt kommer vi att beskriva vår teoretiska utgångspunkt. Vi har valt *altruism* eftersom ett tillåtande av just altruistiskt surrogatmödraskap i Sverige har diskuterats (SOU 2016:11). För att bättre förstå vad ett altruistiskt surrogatmödraskap innebär känns det logiskt att undersöka vilka teorier som finns kring altruism. Vi har också valt att titta närmre på teorin om *exponeringseffekten* då vi finner det intressant att undersöka om förförståelse har någon betydelse för ens attityd till surrogatmödraskap.

Altruism

Batson (2011) menar att altruism, i motsats till egoism, är en motivation och drivkraft att se till andra människors bästa. Han menar att denna motivation inte bara finns, utan att den är en viktig del i vårt samspel och i våra relationer med andra människor. Även om alla kan vara överens om att människan *kan* göra gott för andra har man diskuterat huruvida äkta altruism finns, det vill säga att ha som yttersta mål att hjälpa andra, i århundraden. De som är kritiska till fenomenet tror att människan alltid har en egen vinning att hämta av att göra något för någon annan. Det kan vara så att man agerar för att undvika dåligt samvete eller för att man vill framstå som en god person. I religiösa sammanhang kan en drivkraft som exempelvis ett bättre liv efter detta vara en stark motivation till att hjälpa sin nästa (ibid).

Batson (2011) har studerat altruism i över 30 år och menar att altruism finns till för att säkra vår överlevnad. Den grundar sig i den omsorg en förälder visar för sitt barn, som är helt villkorlös och altruistisk. Altruism är starkt kopplat till empati, att kunna sätta sig in i andra människors situation. Det innebär också att man måste uppfatta ett behov hos någon annan som i sin tur utvecklar en oro hos den person som ska hjälpa. Om det inte uppfattas något hjälpbehov finns inte heller någon drivkraft till förändring.

Rapport och Maggs (2002) har studerat Richard Titmuss teori om att blodgivare ger blod av en altruistisk önskan att hjälpa andra. Man talar om att ömsesidig altruism är det som är mest relevant för mänskligheten. Detta innebär att det finns fördelar både för givaren och tagaren, och förhållandet dem emellan blir därmed mer balanserat. Däremot uppstår en maktobalans om inte givaren får något tillbaka. Genom gåvan uppstår skuldsituationer, vilket gör att det blir svårt att bryta relationen. Det finns dock en teori om att äkta altruistiska handlingar kan finnas om någon känner empati gentemot någon annan. I studien beskriver man att Titmuss ser bloddonation som något unikt, då det sker mellan två människor som är okända för varandra. I detta fall kan ingen maktobalans eller tacksamhetsskuld uppstå. Det behöver dock inte innebära att det är äkta altruism då givaren trots allt kan få något tillbaka – självkärlek (ibid).

Den amerikanska artikeln *Reproductive gifts and gift giving: The altruistic woman* (Raymond 1990) handlar om kvinnan som givare ur ett feministiskt perspektiv och teorin om altruism utmanas. Man menar att surrogatmödraskap har sitt ursprung i en patriarkalisk tradition där kvinnan förväntas ge, och i vissa kulturella sammanhang även ses som själva gåvan, exempelvis vid äktenskap. Kvinnan har historiskt sett alltid haft en plikt att tillgodose andras behov samt vara självupppoffrande och vårdande, särskilt mot sin familj. Kvinnan förväntas ge sin tid, energi och kropp till följd av kulturella förväntningar, vilket man i artikeln menar kan resultera i att kvinnor riskerar att påverkas till att bli surrogatmoder. Extra sårbara är de kvinnor som känner plikt att ställa upp för en familjemedlem, då det finns en stor risk att hon medverkar endast för att tillgodose andras behov (ibid).

Sammanfattningsvis finns det många diskussioner om altruism och det finns flera olika teorier om dess existens. Enligt artikeln av Rapport och Maggs (2002) är ömsesidig altruism det som är mest relevant för mänskligheten, men äkta altruism kan finnas om någon känner empati gentemot någon annan. Raymond (1990) talar om kvinnans plikt att tillgodose andras behov ur ett historiskt perspektiv. Enligt SOU 2016:11 är det altruistiskt surrogatmödraskap som man övervägt att tillåta i Sverige, varför det är intressant att undersöka hur socionomstudenter ser på altruism kopplat till surrogatmödraskap. Vi ämnar undersöka detta genom att i enkäten ställa frågan om man tror att en kvinna kan ställa upp som surrogatmoder utan att ha en tanke på att få något i gengäld. Vi kommer också att ställa frågan om vilka motiv studenterna tror att surrogatmodern har och vad som skulle motivera dem att själva ställa upp som surrogatmoder.

Exponeringseffekten

Teorin om exponeringseffekten grundar sig i socialpsykologen Robert Zajonc's studier om hur människor omedvetet har en benägenhet att tycka mer om saker de tidigare blivit exponerade för (Zajonc, Markus & Wilson 1974). Fenomenet kom att kallas *mere exposure effect* och har sedan dess utvecklats och studerats vidare. Man har bland annat undersökt sambandet mellan exponeringseffekten och sinnesstämningar, till exempel hur bilder som visas i samband med en viss

sinnesstämning uppfattas efteråt (ibid). Det har också gjorts studier som visat att produktplacering i filmer är ett effektivt sätt att få människor att omedvetet tycka om en produkt. Exponeringseffekten används därför flitigt inom reklambranschen (Ruggieri & Boca 2013). Exponeringseffekten kan också kopplas till hur media påverkar oss, beroende på hur journalistik är vinklad. Det har exempelvis gjorts en studie som visat att medias bild av Europeiska unionen (EU) har påverkat hur respondenterna identifierar sig med Europa (Ejaz, Bräuer & Wolling 2017).

Exponeringseffekten innebär således att ju mer vi blir exponerade för något, desto mer kommer vi att vänja oss vid det och börja tycka om det. Den har följaktligen ett stort inflytande över våra attityder och vår förförståelse kring olika fenomen (Zajonc, Markus & Wilson 1974). Vi skulle därför tycka det var intressant att undersöka om exponering för surrogatmödraskap kan ha något samband med vilken attityd man har till det. I vår enkät kommer vi därför att ställa frågan om socionomstudenterna tidigare kommit i kontakt med surrogatmödraskap och i så fall på vilket sätt. Vi kommer också att fråga om hur ofta de hör talas om surrogatmödraskap i media. Detta är särskilt intressant att undersöka eftersom medias bild av surrogatmödraskap genom exponeringseffekten kan färga studenternas attityd till surrogatmödraskap.

Hypoteser

Kunskapsläget och de teoretiska perspektiven har gett oss insikt i ämnet surrogatmödraskap. Det har också fått oss att fundera kring vilka faktorer som kan tänkas påverka vilken attityd socionomstudenter har till surrogatmödraskap. Vi kommer i detta avsnitt ta upp vilka hypoteser vi fått genom att studera tidigare forskning och teori.

Det finns en oro kring att surrogatarrangemang ska leda till svårigheter med föräldraskapet, bland annat för att man involverar en tredje part och att den prenatala anknytningen går förlorad, och att barnet därmed kan komma att drabbas av psykisk ohälsa (Golombok et al. 2006). Dock fann man i studien (ibid) att

föräldrar till barn som var födda genom surrogatarrangemang hade en bättre relation till barnet än föräldrar till barn som hade blivit till på naturligt sätt. I studien av Armuand et al. (2018) tyckte drygt en tredjedel av personalen inom barnhälsovården att barn födda genom surrogatarrangemang var lika hälsosamma som andra barn. En femtedel trodde dock att barnen riskerade psykisk ohälsa. Enligt SOU 2016:11 tror man även att surrogatmodern riskerar att exploateras och fara illa. Med tanke på att oro för barnets psykiska hälsa nämns både i studien av Golombok et al. (2006) och Armuand et al. (2018), och att SOU 2016:11 uttrycker en oro för surrogatmodern, tror vi att även socionomstudenter känner en oro för barnets och surrogatmoderns mående. Detta skulle kunna vara faktorer som gör att man har en negativ attityd till surrogatmödraskap.

Hypotes: Socionomstudenter känner en oro för barnets och surrogatmoderns mående.

Enligt SOU 2016:11 är man rädd att kommersiellt surrogatmödraskap ökar risken för att kvinnor ska exploateras och för att kvinnor kommer att nedvärdera riskerna en graviditet innebär. Även om ekonomisk ersättning skulle kunna underlätta uppdraget för surrogatmodern (Baslington 2002) tror vi utifrån SOU 2016:11 att socionomstudenter är emot kommersiellt surrogatmödraskap på grund av de risker som finns för kvinnor att fara illa.

Hypotes: Socionomstudenter är emot kommersiellt surrogatmödraskap på grund av rädslan att kvinnor ska fara illa.

Enligt Rapport och Maggs (2002) är ömsesidig altruism det som är relevant för mänskligheten, det vill säga att en handling utförs till fördel för både givare och tagare. Kritiker tror att människan alltid har en egen vinning att hämta (Batson 2011). Dock finns en teori om att äkta altruistiska handlingar, det vill säga handlingar som är till fördel endast för tagaren, kan finnas om givaren känner empati gentemot någon annan (Rapport & Maggs 2002). I studien av Tong et al. (2012) kom man fram till att organdonatorer haft äkta altruistiska motiv, men att de ändå upplevt egna fördelar. Organdonatorer i Jendrisak et al. (2006) hade också

altruistiska motiv, men kände efter donationen en hög grad av tillfredsställelse. Det är sannolikt att de som tror på äkta altruism har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap än de som inte tror på det, eftersom altruistiskt surrogatmödraskap grundar sig i en handling av ren godhet. Vår hypotes är också att socionomstudenter har en mer positiv attityd till surrogatarrangemang som sker i en nära relation än mellan människor som är okända för varandra, eftersom vi tror att det är lättare att känna empati för en närstående och därmed skulle surrogatmödraskapet troligen bestå av en äkta altruistisk handling. Batson (2011) menar att altruism grundar sig i den villkorslösa omsorg en förälder känner för sitt barn, och därför antar vi att det är lättare att känna empati för en närstående än för en okänd person.

Hypotes: Socionomstudenter som tror på altruism har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap än de som inte tror på altruism.

Hypotes: Socionomstudenter har en mer positiv attityd till surrogatarrangemang som sker i en nära relation än mellan människor som är okända för varandra.

I studien av Arvidsson et al. (2018) ansåg socionomer inom familjerätten att det fungerade bra att handlägga ärenden om surrogatmodern kom från USA. Detta motiverades med att det var enklare att kontrollera att allt gått rätt till och även att kvinnor i USA är mer välutbildade och därför inte riskerar att utnyttjas i någon högre utsträckning (ibid). Därför tror vi att även socionomstudenter har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap om surrogatmodern kommer från västvärlden. Om det hela handlar om att man vill att förfarandet ska kontrolleras skulle det kunna betyda att man tycker det är bättre att tillåta surrogatmödraskap i Sverige än att det genomförs i utlandet. Vi tror därför att socionomstudenter tycker att det vore ett bättre och säkrare alternativ att införa surrogatmödraskap i Sverige än att surrogatarrangemang genomförs i utlandet.

Hypotes: Socionomstudenter tycker att det är ett bättre och säkrare alternativ att införa surrogatmödraskap i Sverige än att surrogatarrangemang genomförs i utlandet.

Det gemensamma för surrogatmödraskap och organdonation är att en människa ger bort något från sin egen kropp. I båda fenomen talar man om motiv, och då bland annat om huruvida ett altruistiskt motiv är möjligt. Vår hypotes är att även socionomstudenter tycker att surrogatmödraskap och organdonation är två fenomen som kan jämföras med varandra. Om så är fallet skulle forskning angående organdonatorers motiv också kunna appliceras på surrogatmödraskap.

Hypotes: Socionomstudenter tycker att surrogatmödraskap och organdonation är två fenomen som kan jämföras med varandra.

Många surrogatmödrar hade personlig erfarenhet av missfall och abort (Kanefield 1999) och många organdonatorer hade erfarenhet i form av att de kände någon som var i behov av eller som hade genomfört en organtransplantation (Jendrisak et al. 2006). I studien av Armuand et al. (2018) var de respondenter som hade erfarenhet av ofrivillig barnlöshet i större utsträckning positiva till att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige. Samtliga dessa studier tyder på att egen eller delad erfarenhet av ämnet skapar en mer positiv attityd. Därför tror vi att erfarenhet av ofrivillig barnlöshet bland socionomstudenter har betydelse för vilken attityd man har till surrogatmödraskap.

Hypotes: Socionomstudenter som har egen eller delad erfarenhet av ofrivillig barnlöshet har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap än de som inte har någon erfarenhet av ofrivillig barnlöshet.

Respondenterna i studien av Armuand et al. (2018) som hade kommit i kontakt med surrogatfamiljer var mer positivt inställda till en legalisering av surrogatmödraskap i Sverige. Enligt teorin om exponeringseffekten har människor omedvetet en benägenhet att tycka mer om saker som de tidigare exponerats för (Zajonc, Markus & Wilson 1974). Därför tror vi att exponering för surrogatmödraskap har betydelse för socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap.

Hypotes: Socionomstudenter som har exponerats för surrogatmödraskap har en mer positiv attityd till det än de som inte exponerats för surrogatmödraskap.

Det finns stora kunskapsluckor kring surrogatmödraskap och dess konsekvenser (Armuand et al. 2018), det finns en osäkerhet kring surrogatmoderns motiv (Kanefield 1999) och det finns en rädsla för att kvinnor ska exploateras (SOU 2016:11). Med tanke på detta är vår hypotes att socionomstudenter har en negativ inställning till att surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige utan förbehåll.

Hypotes: *Socionomstudenter har en negativ attityd till att surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige utan förbehåll.*

Metod

Vi kommer i detta kapitel redovisa för hur vi har gått tillväga när vi genomfört vår studie. Vi kommer att presentera och diskutera val av metod, urval, enkätens konstruktion, tillförlitlighet, bearbetning och analys av data, etiska överväganden och arbetsfördelning.

Val av metod

För att undersöka socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap har vi valt att göra en enkätstudie. Vi har velat undersöka om det finns någon samvariation mellan tro på altruism, erfarenhet av ofrivillig barnlöshet och surrogatmödraskap och attityd till surrogatmödraskap.

Det är omdiskuterat vad det egentligen är som skiljer sig åt mellan kvalitativ och kvantitativ metod, men metoderna står för olika forskningsstrategier (Bryman 2008). Kvantitativ forskning betonar kvantifiering vad gäller insamling och analys av data medan kvalitativ forskning lägger vikt vid ord i stället för kvantifiering. Kvantitativ forskning innehåller ofta ett deduktivt synsätt där teorier prövas i stället för, som det oftast är i kvalitativ forskning, att man har ett induktivt synsätt där teorier genereras av den insamlade datan. I stället för den kvalitativa forskningens tolkande synsätt har man i den kvantitativa forskningen en naturvetenskapligt inriktad kunskapsteori – positivism. Inom positivism anser man

att kunskap är företeelser och fenomen som kan bekräftas via sinnen, och denna kunskap kan uppnås genom insamling av fakta. Vetenskapen är objektiv, vilket innebär att de sociala företeelser vi möter ses som yttre fakta som inte går att påverka (ibid).

Vi har valt att använda oss av kvantitativ metod eftersom vi tyckt att denna lämpat sig bäst för vår studie. I vår studie har vi utifrån tidigare forskning och teoretiska begrepp formulerat hypoteser som vi velat testa. Vi har således snarare velat arbeta på ett deduktivt sätt än ett induktivt. Med vår studie har vi velat bidra till en diskussion kring kunskap, etiska dilemman och attityder till surrogatmödraskap kopplat till en eventuell framtida lagstiftning om surrogatmödraskap i Sverige. Vi har haft tanken om att kunskap kan uppnås genom insamling av data och att den sociala verkligheten går att studera på ett objektivt sätt. Våra frågeställningar handlar om attityder, och vårt mål har varit att samla in data från så många respondenter som möjligt. Barmark och Djurfeldt (2015) menar att kvantitativ metod används för att undersöka vad människor i allmänhet har för åsikter kring ett ämne. En kvalitativ undersökning hade eventuellt kunnat ge oss en djupare förståelse av ämnet, men då hade vi inte haft möjlighet att få kännedom om en större population, vilket har legat i vårt intresse utifrån syftet med studien.

Vi har således ansett att en kvantitativ enkätstudie är passande med tanke på vårt syfte med undersökningen. Användandet av enkäter har gett oss möjlighet att nå en stor grupp människor och därmed att få in mycket information på kort tid. Enkäter sparar mycket tid och resurser, och en fördel är också att respondenterna inte påverkas av den som ställer frågorna (Bryman 2008). En nackdel med enkäter är däremot att respondenterna inte ges möjlighet att ställa följdfrågor eller att utveckla sina svar, och vi som forskare ges inte möjlighet att fördjupa oss i en fråga där respondenten gett ett intressant svar. En annan nackdel, framför allt med webbenkäter, är att risken för bortfall är stort (Barmark & Djurfeldt 2015). Vi kommer senare i metodavsnittet att diskutera hur vi har gått tillväga för att försöka minska bortfallet.

Urval

Vårt syfte med studien har varit att undersöka socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap. När man vill undersöka en viss grupp kan det löna sig att inte använda ett sannolikhetsurval, vilket betyder att individerna slumpmässigt väljs ut, utan i stället söka upp personer där man tror att de kan finnas (Barmark & Djurfeldt 2015). Vi har därför använt oss av ett bekvämlighetsurval och vänt oss till socionomstudenter vid Lunds universitet och Campus Helsingborg, som är en del av Lunds universitet. Bekvämlighetsurvalet är en form av icke-sannolikhetsurval och innebär att respondenterna består av de personer som finns tillgängliga för forskaren (Bryman 2008). Fördelen med denna typ av urval är att svarsfrekvensen ofta är hög. Däremot kommer resultatet inte gå att generalisera till populationen. Barmark och Djurstedt (2015) skriver att ett sannolikhetsurval är viktigt för att kunna göra ett stickprov som är representativt för en större population. Vi har ändå valt att använda ett icke-sannolikhetsurval eftersom vår undersökning är liten och tidsbegränsad. Anledningen till att vi inte har inkluderat socionomstudenter vid andra lärosäten är att vi bedömt att det skulle bli ett för stort material att hantera för denna studies storlek. Vi har valt att inrikta oss på just Lunds universitet eftersom vi själv studerar där, och därmed har vi haft kontaktuppgifter nära till hands. Vi har också haft en idé om att de som arbetar på Lunds universitet skulle vara mer motiverade att hjälpa oss att nå ut med enkäten på grund av det.

Eftersom vi har fokuserat på ett enda universitet är vår population inte så stor. Därför har vi valt att låta alla socionomstudenter vid Lunds universitet få möjlighet att delta i studien, exklusive termin 6 då de är kurskamrater till oss. Då vi inte har haft möjlighet att ta kontakt med respondenterna personligen kan vi inte med säkerhet säga hur många vår enkät har nått ut till. Vi har räknat med att varje termin har ungefär 150 studenter, och socionomprogrammet är 7 terminer. Om vår enkät har nått ut till studenter på samtliga terminer, i både Lund och Helsingborg exklusive termin 6, skulle det innebära att totalt 900 studenter har haft möjlighet att besvara denna. 117 enkäter har blivit besvarade, vilket i så fall betyder att svarsfrekvensen är 13 procent, och bortfallet är därmed 87 procent. Med tanke på vårt urval kan inte vår undersökning ses som representativ för socionomstudenter i

allmänhet, utan endast för socionomstudenter vid Lunds universitet. Dock gör den låga svarsfrekvensen att vi inte heller kan uttala oss om socionomstudenter vid Lunds universitet. Även om vår undersökning inte kan ses som representativ skulle den kunna bidra med att ge en första bild av socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap.

För att nå våra respondenter har vi tagit kontakt med socionomprogrammets kursföreläsare för respektive termin. Vi hade hoppats få tag på listor med samtliga studenters e-postadresser, men då kursföreläsarna inte haft tillgång till dessa har vi i stället bett dem att lägga ut länken till vår enkät på universitetets lärplattform. Att enkäterna inte har skickats till respondenterna personligen tror vi haft haft betydelse för det stora bortfallet. Detta har antagligen gjort att respondenterna inte känt sig lika utvalda och därmed inte varit lika motiverade att svara på undersökningen. Det kan också ha haft påverkan på hur representativt vårt material är, då de som svarat på enkäten själva har behövt intressera sig och aktivt välja att delta i undersökningen.

Enkätens konstruktion

Vår enkät består av 16 frågor, vissa är uppdelade i a, b och c och vissa innehåller ett antal påståenden. Den innefattar tre delar: bakgrundsfrågor, frågor som handlar om ens erfarenhet av ofrivillig barnlöshet och surrogatmödraskap och frågor som handlar om ens attityd till surrogatmödraskap. Anledningen till att vi har inkluderat bakgrundsfrågor och frågor om ens erfarenhet har varit att vi velat undersöka om det finns något samband mellan förförståelse och attityd till surrogatmödraskap. Eftersom tidigare forskning (Armuan et al. 2018) har visat att det finns ett samband mellan erfarenhet av ofrivillig barnlöshet, erfarenhet av att arbeta med målgruppen och inställning till att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige är vi intresserade av att mäta detta samband. Utifrån teorin om exponeringseffekten (Zajonc, Markus & Wilson 1974) tror vi också att det kan finnas ett samband mellan graden av exponering för surrogatmödraskap och attityden till surrogatmödraskap.

Vi har låtit personer mellan 16 och 65 år svara på enkäten. Anledningen till att vi har haft 16 år som lägsta ålder är att vi ville vara säkra på att inkludera alla. Även om det är ovanligt att börja på universitetet före 18 års ålder skulle det vara möjligt.

Enkäten har utformats i *Google Formulär*, varpå en länk har skapats som vi gett ut till våra respondenter. I enkätens inledning har vi forskare presenterat oss själva och vår studie. Enligt Barmark och Djurfeldt (2015) är det viktigt dels att motivera respondenterna att svara på enkäten, dels att informera respondenterna om olika etiska och juridiska aspekter. Vi har informerat våra respondenter om frivilligheten att delta och om att deras svar skulle hanteras anonymt. Däremot har vi i efterhand insett att vi kunnat göra ett bättre arbete med att välkomna och motivera våra respondenter. Samtidigt har vi velat hålla vår presentation kort för att inte riskera att tappa respondenternas intresse.

Det är viktigt att noga tänka igenom vilka som kommer att besvara enkäten och vilken population frågorna i studien riktar sig till (Barmark & Djurfeldt 2015). Vår enkät har varit riktad till socionomstudenter och vi har därför försökt anpassa våra frågor och vårt språk till dem. Vi har undvikit facktermer och svåra begrepp och försökt ställa frågorna på ett så enkelt sätt som möjligt. Frågorna i enkäten har baserats på tidigare forskning och teoretiska perspektiv. I studier där man vill mäta attityder är det vanligt att använda sig av Likertskalan (Bryman 2008). Målet med en sådan skala är att mäta en känslas eller upplevelses intensitet. Vi har därför konstruerat två frågor på detta sätt, det vill säga vi lyft fram ett antal påståenden som respondenterna fått ta ställning till genom att svara *instämmer helt*, *instämmer delvis*, *tar delvis avstånd* eller *tar helt avstånd*.

För att undvika att respondenterna blir osäkra på hur de ska besvara frågorna är det viktigt att klargöra detta och ge tydliga instruktioner (Bryman 2008). På de frågor där endast ett svarsalternativ skulle anges har vi inte haft några instruktioner, men webbenkäten har utformats så att det inte var möjligt att välja flera alternativ. Däremot har respondenterna fått en instruktion till varje fråga där mer än ett

svarsalternativ kunde kryssas i eller där de ombetts ta ställning till ett antal påståenden. Vi har valt att inte göra frågorna obligatoriska då vi har velat ge respondenterna en möjlighet att hoppa över frågor som de har tyckt var svåra att förstå eller för känsliga att svara på. Genom att undvika obligat har vi hoppats på att eliminera felaktiga svar och externa bortfall.

Även om vi tyckt att vi gjort allt för att enkäten ska vara så tydlig som möjligt har det visat sig genom respondenternas kommentarer i slutet av enkäten att man haft svårt att tolka vissa frågor och att man ibland önskat fler svarsalternativ. I efterhand har vi själva också insett att vi hade kunnat bearbeta enkäten lite mer, då alla frågeställningar och svarsalternativ inte är optimala. Vi har förstått att många av våra frågor är svåra att ta ställning till då de är beroende av kontexten. I fråga 6 hade vi kunnat ha ett svarsalternativ om att man helt tar avstånd från kommersiellt surrogatmödraskap. I fråga 7 och 8 om positiva respektive negativa konsekvenser av surrogatmödraskap finns oklara formuleringar. Det är till exempel oklart vad vi menar med att samhället får ökade kostnader eller att barnet känner sig efterlängtat. Vi har inte heller fått ut så mycket information av frågan eftersom alla konsekvenser som tagits upp faktiskt *är* möjliga, varför vi kunde ha formulerat frågan på ett annat sätt. I fråga 10 hade vi också kunnat se över svarsalternativen, då de inte enbart innehåller förutsättningar för att bli surrogatmoder utan också motiv till det. Således är enkäten inte helt optimal, vilket beror på att vi utformat den under tidspress. Detta har vi dock haft i åtanke när vi tittat på och analyserat vårt resultat.

Tillförlitlighet

Reliabilitet handlar om hur pålitliga och konsekventa studiens mätningar är (Bryman 2008). Reliabiliteten är avgörande för validiteten, om en mätning inte är reliabel kan den inte heller vara valid. För att kunna bedöma reliabiliteten finns tre viktiga faktorer att ta ställning till: stabilitet, intern reliabilitet och interbedömarreliabilitet.

Stabilitet innebär att måttet ska vara stabilt över tid, det vill säga att resultatet inte ska skilja sig åt om man mäter en grups attityder två gånger efter varandra (Bryman 2008). Då vi haft begränsad tid att utföra vår studie har vi inte kunnat testa stabiliteten genom att ånyo skicka ut vår enkät vid ett senare tillfälle. Vi har dock utgått från tidigare forskning för att kontrollera att våra mätningar inte skiljer sig avsevärt från vad man tidigare kommit fram till. Vi anser att detta mått borde kunna variera något över tid då människor ständigt får ökad kunskap och erfarenhet kring ämnet. Intern reliabilitet innebär att mått med multipla indikatorer ska stämma överens (Bryman 2008). I vår enkät har vi ställt liknande frågor men formuleringarna har skiljt sig åt. På det viset har vi blivit mer säkra på att respondenterna förstått och tolkat frågorna på rätt sätt. Interbedömarreliabilitet står för huruvida materialet tolkas på samma sätt oavsett vem det är som bedömer det (Bryman 2008). För att öka interbedömarreliabiliteten har vi gemensamt gått igenom vår empiri. Vi har fört diskussioner med varandra om våra tolkningar och därmed försäkrat oss om att vi haft samma syn på materialet.

Barmark och Djurfeldt (2015) skriver att validitet handlar om att mäta rätt sak. Det är viktigt att fråga sig vad det är man mäter för att säkerställa att man inte får felaktiga resultat, vilka kan tas för sanningar. Validitet står för huruvida indikatorer vars syfte är att mäta ett visst begrepp verkligen mäter begreppet i fråga (Bryman 2008). Det finns olika sorters validitet: ytvaliditet, samtidig validitet, prediktiv validitet, begreppsvaliditet och konvergent validitet.

Vi kommer här inte att gå in på alla sorters validitet utan främst tala om ytvaliditet och validitet som helhet. Ytvaliditet innebär att måttet ska spegla innehållet i begreppet, vilket man kan bedöma genom att låta andra personer ge sina synpunkter (Bryman 2008). För att öka ytvaliditeten i vår studie har vi låtit vår uppsatshandledare och fyra personer i olika åldrar i vår bekantskapskrets granska och ge oss synpunkter på vår enkät, innan den skickats ut på riktigt. Vi har därmed kunnat justera den ytterligare för att förvissa oss om att vi skulle mäta rätt saker. Våra frågeställningar och hypoteser har legat till grund för utformandet av frågorna i enkäten. Vårt syfte har varit att mäta attityder, vilket vi har tänkt på när

vi skrivit frågorna, till exempel genom att använda påståenden som respondenterna fått ta ställning till. Vi har i förhand bestämt vilka specifika frågor vi ville få svar på och vilka frågor vi ville jämföra med varandra för att undersöka samband. På så vis har vi kunnat säkerställa att alla frågor i enkäten var relevanta, och därmed troligtvis även öka validiteten.

Bearbetning och analys av data

Våra respondenter hade två veckor på sig att besvara enkäten. Under den tiden förberedde vi oss för att kunna analysera materialet. Vi har använt SPSS, vilket är ett datorprogram för statistisk analys. Inledningsvis har vi tittat på frågorna i enkäten för att bestämma vilken sorts information varje fråga har kunnat ge oss. Varje individs svar kallas för variabel, och det är svarsalternativen som avgör vilken skalnivå en variabel befinner sig på (Barmark & Djurfeldt 2015). Nominalvariabler omfattar kategorier som inte kan rangordnas medan ordinalvariabler omfattar kategorier som kan rangordnas men där avståndet mellan kategorierna varierar (Bryman 2008). Vår undersökning har bestått främst av dessa variabler, vilket betyder att vi har använt oss av nominal- och ordinalskalor. Vi har således gjort ett kodschema där skalnivå har angetts för varje fråga, och varje svar har fått ett värde, en siffra. På de frågor där man kunnat ange flera svarsalternativ har varje svarsalternativ gjorts om till dikotoma variabler, det vill säga variabler som endast har två kategorier (Bryman 2008). Varje alternativ respondenten kryssat i har fått värdet 1 i SPSS, vilket står för *ja*.

Vi har använt både univariat och bivariat analys. Univariat analys innebär att man analyserar en variabel i taget medan bivariat analys innebär att man analyserar två variabler i taget för att visa hur de är relaterade till varandra (Bryman 2008). Resultaten har redovisats genom frekvenstabeller, diagram och korstabeller. Frekvenstabeller är tabeller som visar antalet personer som svarat och hur många procent av dem som hör till varje kategori och korstabeller är tabeller som visar hur två variabler är relaterade till varandra (ibid).

För att vara säker på att resultatet är representativt för populationen använder man sig av signifikanstest. Detta är ett test som talar om hur säker man kan vara på att resultatet härrör från ett slumpmässigt valt stickprov, och därmed hurvida resultatet kan generaliseras till populationen (Bryman 2008). För att ett resultat ska vara statistiskt signifikant brukar man säga att signifikansvärdet ska vara mindre än 0,05. Detta betyder att man accepterar en felaktig slutsats i fem av hundra fall (ibid). Detta är också det värde vi har använt oss av i vår undersökning. Vi kan trots detta inte vara säkra på att vårt resultat är representativt för populationen på grund av det urval vi använt oss av och den låga svarsfrekvensen. Vi har också använt oss av den statistiska tekniken Cramer's V. Detta är ett test för att se hur starkt sambandet mellan två variabler är (Bryman 2008). Genom testet får man fram ett värde på mellan 0 och 1, där 0 betyder att det inte finns något samband alls och 1 betyder att det finns ett perfekt samband.

Som tidigare nämnt har vi inte haft möjlighet att kontakta respondenterna personligen, vilket gör att det blir svårt att med säkerhet uttala sig om undersökningens svarsfrekvens och bortfall. Om vår enkät har nått ut till samtliga socionomstudenter på Lunds universitet, exklusive termin 6, har det var möjligt att få in totalt 900 besvarade enkäter. Av dessa har vi fått in 117 besvarade enkäter, vilket innebär att svarsfrekvensen är 13 procent och bortfallet 87 procent. Enkätundersökningar har ofta ett stort bortfall, vilket skapar osäkerhet kring hur representativt urvalet är (Bryman 2008). För att skaffa sig visshet om detta behöver man undersöka om de som inte besvarat enkäten skiljer sig från dem som besvarat enkäten. Detta har vi inte kunnat göra då vi saknar information om vilka som svarat och även om vilka samtliga socionomstudenter på Lunds universitet är. Dock har bortfallet inte lika stor betydelse om man använt sig av ett icke-sannolikhetsurval (Bryman 2008). Detta gör att det ändå inte går att uttala sig om hur representativt ett urval är för en population, även om samtliga respondenter svarat. Det interna bortfallet har däremot varit mycket lågt. Det finns ett internt bortfall på fråga 8 och två interna bortfall på fråga 10.

Etiska överväganden

För att måna om respondenternas välbefinnande och för att säkra studiens kvalitet är det viktigt att göra forskningsetiska överväganden (Kalman & Lövgren 2012). De grundläggande etiska frågorna handlar om frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet (Bryman 2008). Vi kommer här att diskutera informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialkravet och nyttjandekravet.

Enligt informationskravet ska de som deltar i studien informeras om studiens syfte (Kalman & Lövgren 2012). De ska också få information om att deras deltagande är frivilligt och sker anonymt. I enkätens inledning har vi presenterat oss med namn, utbildning och studieort. Det har tydliggjorts att enkäten är en del i vårt arbete med kandidatuppsatsen. Vi har berättat vad vår studie handlar om och definierat begreppet surrogatmödraskap. Våra respondenter har också informerats om frivilligheten att delta och om att undersökningen är anonym.

När informationskravet har uppfyllts kan även samtyckeskravet uppfyllas. När respondenterna har fått information om undersökningen kan de avgöra om de vill medverka eller inte. Samtyckeskravet innebär således att respondenterna ska ge sitt samtycke till att medverka i studien (Kalman & Lövgren 2012). Eftersom enkäten inte skickats ut direkt till respondenterna, utan den har funnits tillgänglig på universitetets lärplattformen, drar vi slutsatsen att respondenterna medverkat av egen fri vilja. Alla frågor i enkäten har varit överhoppningsbara, vilket inneburit att respondenterna inte behövt svara på eventuellt känsliga frågor. De har också när som helst kunnat välja att avbryta enkäten. Vi anser därmed att både informationskravet och samtyckeskravet är uppfyllt.

Genom konfidentialkravet tar man hänsyn till deltagarnas integritet. Det handlar om hur man handskas med, förvarar och presenterar materialet (Kalman & Lövgren 2012). Om konfidentialkravet uppfylls kommer respondenterna att känna tillit till studien och forskaren, vilket kan leda till öppnare, ärligare och tydligare svar (ibid). Eftersom vi har använt oss av namnlösa enkäter är risken för att

deltagarnas anonymitet kan röjas minimal. Den enda risk vi kan se är att könsminoriteter skulle kunna gå att urskilja på grund av att det är enstaka respondenter som angett att de tillhör ett annat kön än man eller kvinna. Likaså har ganska få respondenter varit över 36 år. I vår redovisning av materialet har vi därför haft detta i åtanke så till vida att vi inte enbart redovisat deras åsikter i frågor. Detta för att minska risken att skada deltagarnas integritet. Materialet har hanterats enbart av oss och förvarats i ett program som endast vi haft tillgång till. Vi har därför gjort vad vi kunnat för att uppfylla konfidentialkravet.

Nyttjandekravet innebär att den data som samlats in endast får användas för forskningsändamål (Kalman & Lövgren 2012). Detta krav uppfylls genom att vi inte kommer att låna ut eller använda vår insamlade data till något annat än denna kandidatuppsats.

Vid en forskningsetisk prövning vägs studiens nytta och risker mot varandra (Kalman & Lövgren 2012). Den information som studien kan ge i kunskap ska överväga riskerna som studien kan medföra. Genom att ha tagit samtliga forskningsetiska krav i beaktande anser vi att nyttan med denna studie kommer att väga tyngre än riskerna.

Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi författare haft daglig kontakt. Vi har haft hela dagar då vi träffats för att skriva, speciellt vid bearbetning av vårt material. Däremellan har vi använt oss av ett gemensamt dokument i *Google Dokument* och skrivit på varsitt håll. Båda har varit aktiva och kommit med idéer, och då vi haft olika uppfattningar har vi kunnat diskutera dessa med varandra för att resonera oss fram till ett gemensamt förslag. Arbetsmoralen har varit hög och vi har hjälpt varandra att komma vidare när den ena fastnat. Vi har delat upp arbetet i olika ansvarsområden, men all text har lästs igenom och korrigerats av båda författare. Därmed har båda ständigt varit delaktiga och den slutliga texten har utformats gemensamt.

Resultat och analys

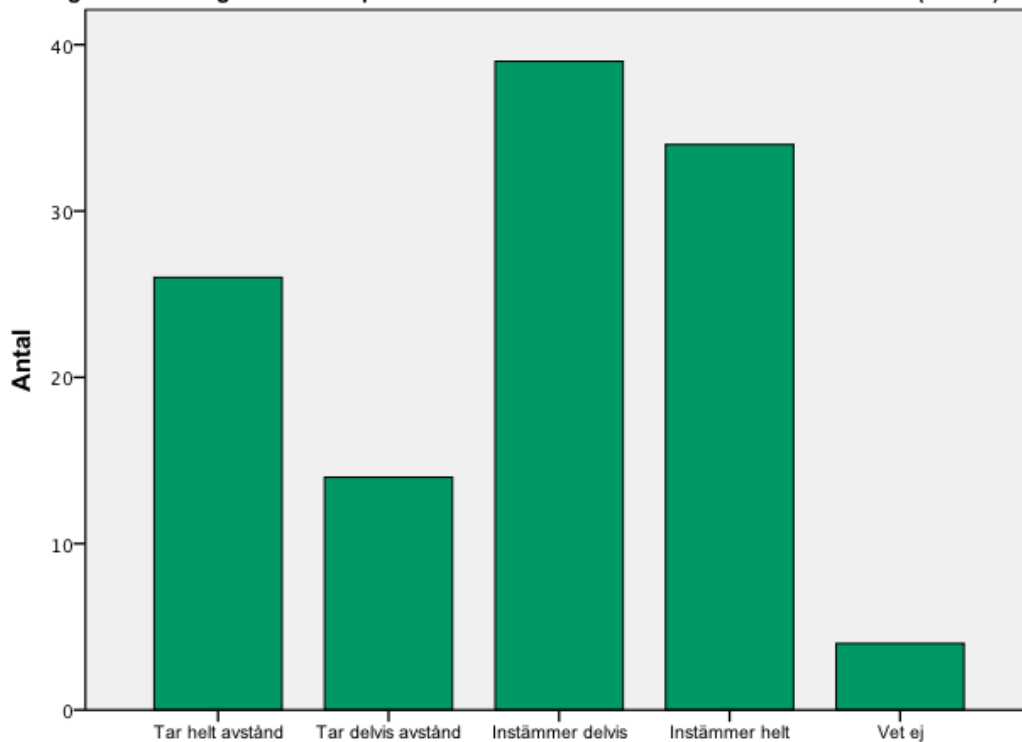
Vi kommer i detta kapitel att redovisa resultatet av vår enkätundersökning. Totalt 117 personer besvarade enkäten. Av dessa var 104 kvinnor, 11 män och 2 hade annan könstillhörighet. 77 personer var mellan 16 och 25 år, 29 personer var mellan 26 och 35 år och resterande 11 personer var över 36 år. Således är kvinnor i åldern 16–25 överrepresenterade i undersökningen.

Vi kommer nedan att redogöra för vilken attityd socionomstudenterna i vår studie hade till altruistiskt surrogatmödraskap, kommersiellt surrogatmödraskap och surrogatmödraskap i allmänhet. Vi kommer också att redogöra för vilka positiva och negativa konsekvenser socionomstudenter tror att surrogatmödraskap kan föra med sig och om man tycker att surrogatmoderns ursprung har någon betydelse. Slutligen kommer vi att ta upp under vilka förutsättningar studenterna tyckte att surrogatmödraskap kan göras lagligt i Sverige. För att försöka förstå vilka faktorer som kan påverka deras attityd till surrogatmödraskap inriktar vi oss på teorin om *altruism* och *exponeringseffekten*.

Attityd till surrogatmödraskap

För att få en första uppfattning om socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap tittar vi närmre på fråga 16, påstående 1: *Surrogatmödraskap är ett bra alternativ för barnlösa att bli föräldrar*, se diagram 1 nedan. 62,4 procent var positivt inställda till surrogatmödraskap som alternativ för att bli förälder, medan 34,2 procent var negativt inställda. 3,4 procent kunde inte ta ställning till om de var positiva eller negativa. Mer detaljerat var det 29,1 procent som instämde helt i påståendet om att surrogatmödraskap är ett bra alternativ för barnlösa att bli föräldrar, 33,3 procent som instämde delvis, 12 procent som delvis tog avstånd och 22,2 procent som helt tog avstånd.

Diagram 1. Surrogatmödraskap är ett bra alternativ för barnlösa att bli föräldrar (n=117)

För att jämföra studenternas attityd till surrogatmödraskap och attityd till adoption har de i fråga 16, påstående 2, fått svara på om de tycker att adoption är ett bättre alternativ än surrogatmödraskap. 65 procent tyckte att adoption var ett bättre alternativ medan 21,4 procent inte tyckte det. 13,6 procent kunde inte ta ställning i frågan.

I fråga 10 har studenterna svarat på vad som skulle motivera dem att ställa upp som surrogatmoder. För 11,1 procent av studenterna var frågan inte aktuell, troligtvis på grund av att personen varit man, haft annan könstillhörighet eller inte kunnat få barn. Av de som var aktuella för frågan svarade 51,9 procent att de inte under någon omständighet hade kunnat tänka sig att ställa upp som surrogatmoder. Av de som hade kunnat tänka sig att ställa upp var den största motivationen att hjälpa en familjemedlem eller nära vän. 33,7 procent kryssade i dessa alternativ. 15,4 procent hade kunnat ställa upp som surrogatmoder för att hjälpa en medmänniska, 14,4 procent för att få känna att man gjort något meningsfullt och 11,5 procent hade kunnat tänka sig att ställa upp för att få ekonomisk ersättning.

Positiva och negativa konsekvenser

I studien av Golombok et al. (2006) kom man fram till att föräldrar till barn som är födda genom surrogatarrangemang känner mer glädje och mindre stress än föräldrar som har fått barn på naturligt sätt. Enligt studien av Armuand et al. (2018) var dock en femtedel av personalen inom barnhälsovården orolig för att barn födda genom surrogatarrangemang riskerade psykisk ohälsa. I SOU 2016:11 uttrycks också en oro för att surrogatmodern ska fara illa. Därför har vi en hypotes om att även socionomstudenter känner en oro för barnet och surrogatmodern vid surrogatarrangemang, och detta skulle i så fall kunna vara faktorer som gör att man har en negativ attityd till surrogatmödraskap.

I fråga 7 har vi frågat studenterna vilka positiva konsekvenser man tror att surrogatmödraskap kan föra med sig. Majoriteten trodde att en positiv konsekvens skulle vara att de tilltänkta föräldrarna kommer att känna ett välbefinnande av att få bilda familj. 85,5 procent av studenterna kryssade i detta alternativ. 34,2 procent svarade att de tror att surrogatmodern kan få bättre ekonomi och 28,2 procent att surrogatmodern kan få en känsla av tillfredsställelse. 27,4 procent trodde att det skulle leda till att samhällets syn på kvinnans rättighet att själv bestämma över sin kropp förstärks och att barnet kommer att känna sig efterlängtad. Det var 5,1 procent av studenterna som inte kunde se några positiva konsekvenser alls av surrogatmödraskap.

I fråga 8 har vi frågat studenterna vilka negativa konsekvenser man tror att surrogatmödraskap kan föra med sig, se tabell 1. Det som man var mest orolig för var att surrogatmodern kan drabbas av psykisk ohälsa (67,2 procent) och känna sig utnyttjad (68,1 procent). 37,9 procent trodde att surrogatmödraskap kan leda till att de tilltänkta föräldrarna känner tacksamhetsskuld och 28,4 procent att barnet kommer att känna sig rotlöst och drabbas av psykisk ohälsa. De studenter som svarat *annat* trodde att surrogatmodern även kan drabbas av somatisk ohälsa i form av graviditetskomplikationer och förlossningsskador. En annan negativ konsekvens man nämnde var att kvinnans kropp kan komma att ses som en handelsvara eller förminska till sin reproduktiva förmåga. Det var 0,9 procent som inte ansåg att det fanns några negativa konsekvenser av surrogatmödraskap.

Tabell 1. Negativa konsekvenser av surrogatmödraskap (n=116)

	Frekvens		
	Antal	Procent	Procent av fallen
Surrogatmodern riskerar att drabbas av psykisk ohälsa	78	24,3%	67,2%
Surrogatmodern känner sig utnyttjad	79	24,6%	68,1%
Barnet känner sig rotlöst och drabbas av psykisk ohälsa	33	10,3%	28,4%
Barnet utsätts för mobbning och utfrysning	13	4,0%	11,2%
De tilltänkta föräldrarna får en svag anknytning till barnet	20	6,2%	17,2%
De tilltänkta föräldrarna känner tacksamhetsskuld	44	13,7%	37,9%
Samhället får ökade kostnader	15	4,7%	12,9%
Samhällets syn på de traditionella könsrollerna förstärks	20	6,2%	17,2%
Annat	14	4,4%	12,1%
Det finns inga negativa konsekvenser	1	0,3%	0,9%
Vet ej	4	1,2%	3,4%
Totalt	321	100,0%	276,7%

I studien av Armuand et al. (2018) fanns en oro hos personal inom barnhälsovården att barn som är födda genom surrogatarrangemang ska drabbas av psykisk ohälsa. I SOU 2016:11 beskrevs också en oro för att surrogatmodern ska fara illa. Vi kan se att detta även är något som oroar socionomstudenter. Den största oro studenterna har är att surrogatmodern ska drabbas av psykisk ohälsa och känna sig utnyttjad. Därefter oroar man sig för att barnet ska känna sig rotlöst och drabbas av psykisk ohälsa. Det finns således en oro för barnet och surrogatmodern även bland socionomstudenter, vilket bekräftar vår hypotes.

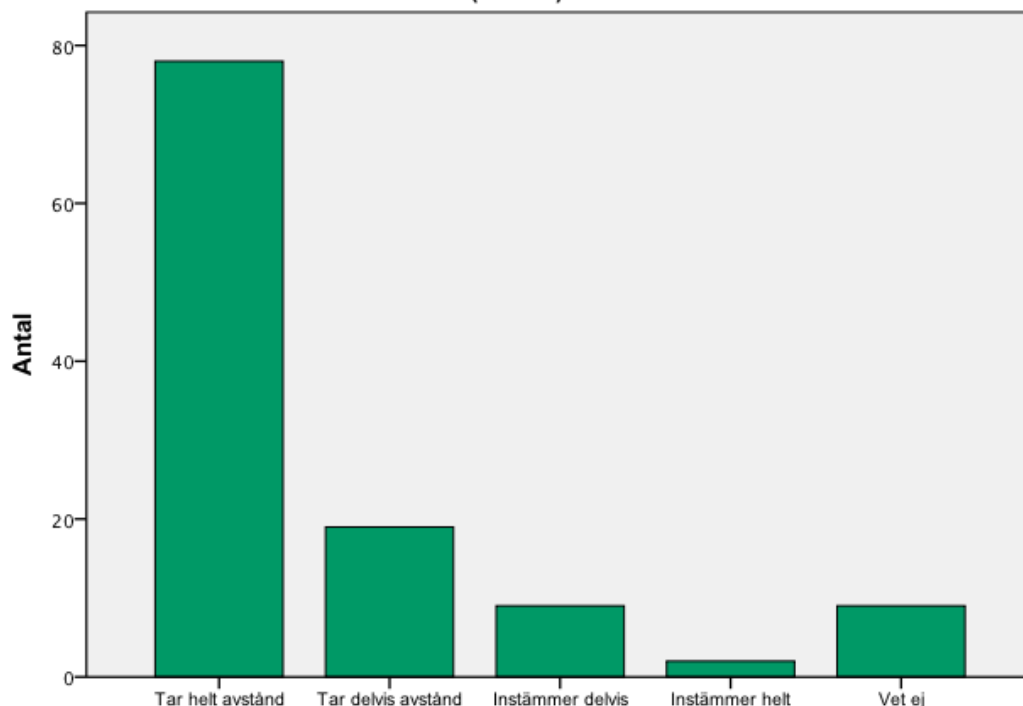
Kommersiellt surrogatmödraskap

I SOU 2016:11 är man negativt inställd till kommersiellt surrogatmödraskap då det finns en rädsla för att kvinnor ska exploateras och fara illa. Därför tror vi att socionomstudenter är emot kommersiellt surrogatmödraskap.

Vi tittar på två påståenden under fråga 16 i enkäten. Påstående 3 lyder: *Att vara surrogatmoder och få ersättning för det bör ses som ett yrke*, se diagram 2 nedan. 82,9 procent tog avstånd från detta påstående. 9,4 procent tyckte att det kunde ses som ett yrke medan 7,7 procent inte kunde ta ställning.

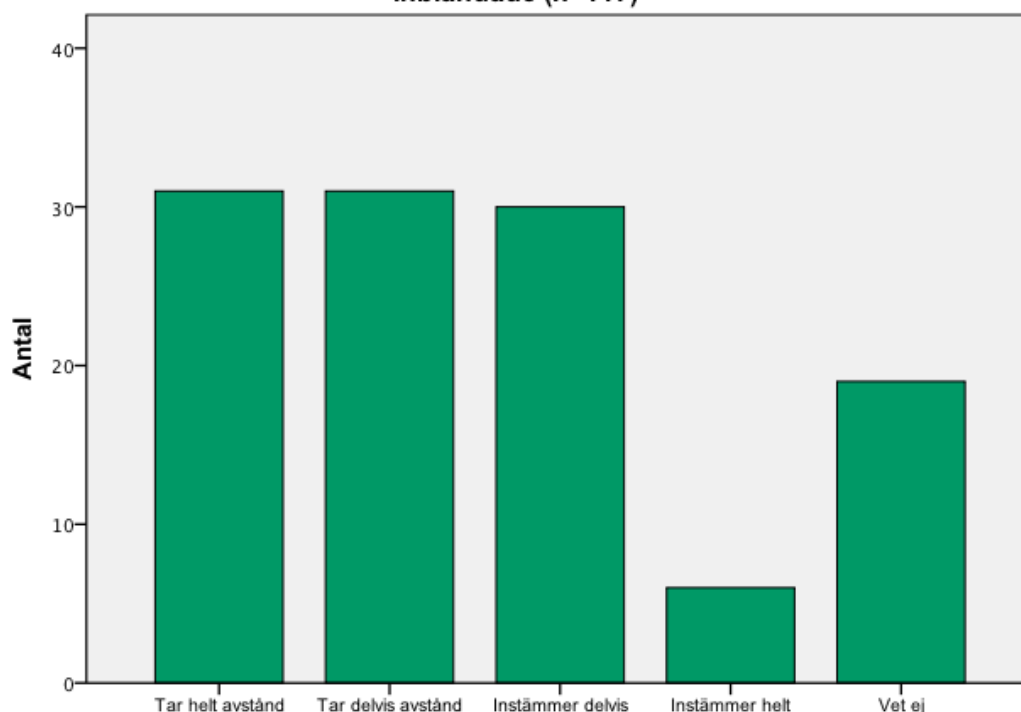
Mer detaljerat var det 66,7 procent som helt tog avstånd från påståendet, 16,2 procent som delvis tog avstånd, 7,7 procent som delvis instämde och 1,7 procent som instämde helt.

Diagram 2. Att vara surrogatmoder och få ersättning för det bör ses som ett yrke (n=117)

Påstående 4 lyder: *Surrogatmödraskap är godtagbart om det sker utan att pengar är inblandade*, se diagram 3. Av studenterna var det 53 procent som tyckte att surrogatmödraskap är godtagbart även om pengar är inblandade. 30,8 procent tog avstånd från att pengar ska vara inblandade medan 16,2 procent inte kunde ta ställning. Mer detaljerat var det 26,5 procent som helt tog avstånd från påståendet, 26,5 procent som delvis tog avstånd, 25,6 procent som delvis instämde och 5,1 procent som instämde helt.

Diagram 3. Surrogatmödraskap är godtagbart om det sker utan att pengar är inblandade (n=117)

I fråga 16 har 16,2 procent av studenterna svarat att det måste säkerställas att surrogatmodern får ekonomisk ersättning om surrogatmödraskap ska göras lagligt i Sverige.

Studenterna har, i fråga 6, fått svara på vem som bör stå för den ekonomiska ersättningen till surrogatmodern, om man överhuvudtaget tycker att det ska utgå någon ersättning. 48,7 procent tyckte att de tilltänkta föräldrarna skulle stå för den ekonomiska ersättningen till surrogatmodern och 16,2 procent tyckte att staten

skulle stå för ersättningen. 10,3 procent tyckte inte att surrogatmodern borde få någon ekonomisk ersättning och 18 procent hade ingen åsikt i frågan. Av de 6,8 procent som svarade *annat* tyckte de flesta att både de tilltänkta föräldrarna och staten skulle stå för den ekonomiska ersättningen till surrogatmodern.

Därmed var 82,9 procent av studenterna negativa till surrogatmödraskap som yrke. Enbart denna fråga skulle styrka vår hypotes om att socionomstudenter har en negativ attityd till surrogatmödraskap. Dock tyckte strax över hälften, 53 procent, att surrogatmödraskap är godtagbart även om pengar är inblandade. Kommersiellt surrogatmödraskap verkar alltså inte vara helt främmande för studenterna. Att dra slutsatsen att det är på grund av att det kan blir enklare för surrogatmodern att inte knyta an till barnet, som Baslingtons studie (2002) visar, känns dock lite långsökt. Frågan vad det är som gör att en svag majoritet av socionomstudenterna i vår studie tycker att kommersiellt surrogatmödraskap är godtagbart återstår således.

Altruistiskt surrogatmödraskap

I SOU 2016:11 har man diskuterat möjligheten att göra altruistiskt surrogatmödraskap lagligt i Sverige. Rapport och Maggs (2002) beskriver altruism som en drivkraft att göra gott för någon annan utan att kräva något tillbaka. Därför vill vi titta på hur altruism och surrogatmödraskap hänger ihop, om socionomstudenter tror på altruism och om denna tro har någon betydelse för attityden till surrogatmödraskap. Då altruistiskt surrogatmödraskap grundar sig i att surrogatmodern ställer upp av egen fri vilja och av ren godhet har vi en hypotes om att de som tror på äkta altruism har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap än de som inte tror på det. Vi tror också att socionomstudenter har en mer positiv attityd till surrogatarrangemang som sker i en nära relation än mellan människor som är okända för varandra. Detta grundar vi i Rapport och Maggs (2002) teori om att äkta altruism förekommer om empati uppstår. Då altruism enligt Batson (2011) grundar sig i den villkorlösa omsorg en förälder känner för sitt barn kan vi anta att det är lättare att känna empati för en närstående än för en okänd människa.

Vi börjar med att titta på fråga 5 i enkäten för att se vad studenterna hade för inställning till altruism kopplat till surrogatmödraskap, se diagram 4. Av studenterna var det 82,9 procent som trodde att det är möjligt för en kvinna att ställa upp som surrogatmoder utan att få något i gengäld medan 17,1 procent inte trodde det. Av de studenter som trodde att det är möjligt att ställa upp utan att få något i gengäld trodde 54,6 procent att det är möjligt oavsett om det är till en närstående eller till en person man inte har någon relation till. 42,3 procent trodde att det är möjligt endast om det är till en närstående och 3,1 procent trodde att det är möjligt endast till en person man inte har någon relation till. Majoriteten av socionomstudenterna i vår studie trodde därmed på altruism.

Genom att jämföra fråga 5 om tron på altruism och fråga 16, påstående 1, kan vi se om det finns något samband mellan tron på altruism och attityden till surrogatmödraskap. Tabell 2 visar att 70,2 procent av de socionomstudenter som trodde på altruism också hade en positiv attityd till surrogatmödraskap. Signifikanstest visar ett värde på 0,006, vilket innebär att resultatet är representativt för populationen.

Med testet Cramer's V kan vi ta reda på hur starkt sambandet är, där 0 betyder inget samband och 1 betyder perfekt samband. I korstabellen där vi tittar efter samband mellan tron på altruism och attityden till surrogatmödraskap visar Cramer's V ett värde på 0,261. Vi kan därför anta att vår hypotes stämmer om att de studenter i vår studie som tror på äkta altruism har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap än de som inte tror på äkta altruism.

Tabell 2. Samband mellan tro på altruism och attityd till surrogatmödraskap (n=113)

		Attityd till surrogatmödraskap		Totalt	
		Positiv	Negativ		
Tro på altruism	Ja	Antal	66	28	94
		Procent	70,2 %	29,8 %	100,0 %
	Nej	Antal	7	12	19
		Procent	36,8 %	63,2 %	100,0 %
Totalt	Antal	73	40	113	
	Procent	64,6 %	35,4 %	100,0 %	

På fråga 9, om vad man tror kan få en kvinna att ställa upp som surrogatmoder, var det 90,6 procent av studenterna som kryssade i svarsalternativen *viljan att hjälpa en närstående* och/eller *viljan att hjälpa en okänd person*. 98,1 procent trodde att viljan att hjälpa en närstående skulle motivera, medan 50,9 procent trodde att viljan att hjälpa en okänd person skulle motivera en kvinna att ställa upp som surrogatmoder.

I fråga 11a kan vi utläsa om studenterna hade känt sig mer positiva till om deras närstående skulle bli surrogatmoder till en närstående eller till ett okänt par, eller om det inte hade spelat någon roll. Totalt var det 26,5 procent av studenterna som var positivt inställda till att en närstående skulle bli surrogatmoder, och samtliga

av dessa svarade att det inte hade spelat någon roll om det var till en närstående eller till ett okänt par.

Av studenterna som var aktuella för fråga 10 i enkäten, det vill säga vad som skulle motivera dem att själva ställa upp som surrogatmoder, svarade 49,1 procent att de hade kunnat tänka sig att ställa upp för att hjälpa en familjemedlem eller nära vän och/eller för att hjälpa en medmänniska. 83,3 procent hade kunnat ställa upp för att hjälpa en familjemedlem eller nära vän och 38,1 procent hade kunnat ställa upp för att hjälpa en medmänniska.

Sammanfattningsvis tror 82,9 procent av studenterna i vår studie att en kvinna kan ställa upp som surrogatmoder av rent altruistiska skäl. 42,3 procent tror dock att detta endast är möjligt om det är till en närstående. 98,1 procent trodde att viljan att hjälpa en närstående skulle motivera surrogatmodern, men bara hälften så många trodde att viljan att hjälpa en okänd person skulle motivera. Det var också vanligare att man själv hade kunnat tänka sig att ställa upp som surrogatmoder för att hjälpa en närstående än för att hjälpa en okänd person. Vår hypotes om att socionomstudenter har en mer positiv attityd till surrogatarrangemang som sker i en nära relation än mellan människor som är okända för varandra stämmer därmed.

Västvärld kontra utvecklingsland

Socionomerna som intervjuades i studien av Arvidsson et al. (2018) hade en mer positiv attityd till surrogatmödraskap om surrogatmodern kom från USA. De tyckte det var lättare att kontrollera att allt gått rätt till och att risken för kvinnor att utnyttjas minskar då kvinnor i USA är välutbildade. Vi har tolkat detta som att det kan finnas en mer positiv bild av surrogatmödrar som kommer från västvärlden. Vår hypotes är därför att även socionomstudenter har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap om surrogatmodern kommer från västvärlden. Om detta grundar sig i att det finns möjlighet att kontrollera förfarandet i västvärlden skulle det kunna betyda att de tycker det är bättre att tillåta surrogatmödraskap i Sverige än att det genomförs i utlandet.

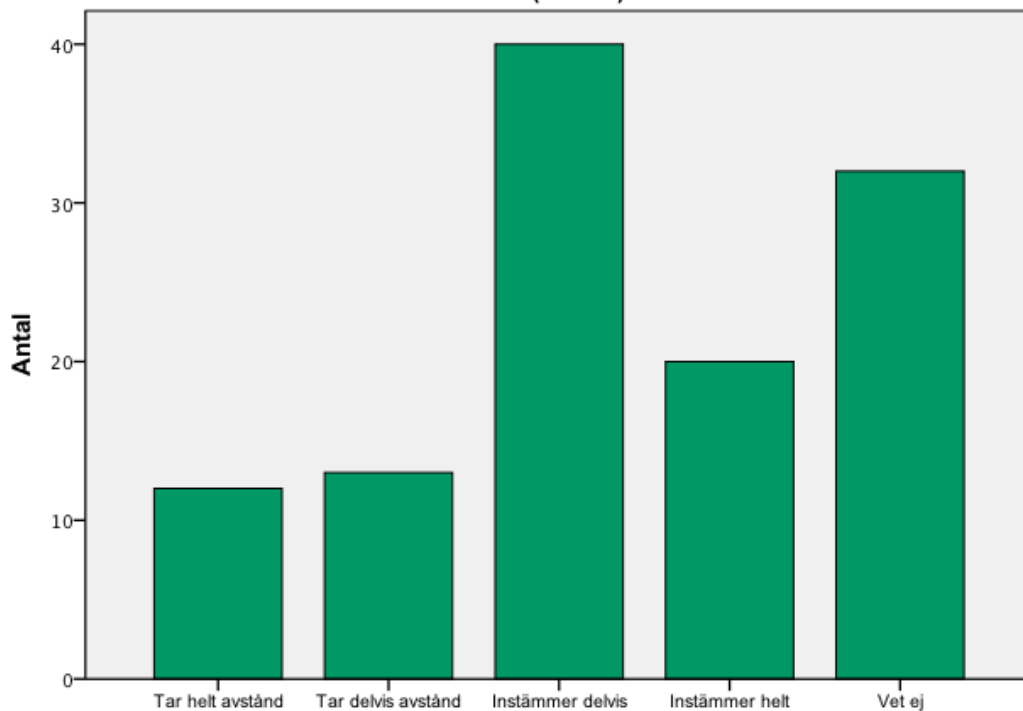
För att se om studenternas attityd till surrogatmödraskap skilde sig åt beroende på varifrån surrogatmodern kommer tittar vi närmre på fråga 15, påstående 6: *I vilket land surrogatmodern bor har ingen avgörande roll i min uppfattning om surrogatmödraskap.* 48,7 procent av studenterna svarade att det inte spelar någon större roll var surrogatmodern kommer ifrån. 26,5 procent instämde helt i påståendet och 22,2 procent instämde delvis. 35,1 procent ansåg att det har betydelse vilket land surrogatmodern kommer ifrån. Övriga studenter hade ingen åsikt i frågan.

För att få en större förståelse för hur studenterna tänkte angående surrogatmoderns ursprung tittar vi närmre på övriga påståenden i fråga 15. Av de studenter som tagit ställning var det 30,7 procent som trodde att surrogatmödrar i västvärlden inte riskerar att utnyttjas. 83,2 procent trodde att surrogatmödrar i utvecklingsländer i större utsträckning har pengar som motiv. 35,3 procent instämde i att surrogatmödrar i västvärlden är utbildade och därför vet vad de ger sig in på. 63,9 procent ansåg att det skulle vara lättare att kontrollera att allt går rätt till om surrogatmodern bor i västvärlden. 68,7 procent trodde att de flesta surrogatmödrar i utvecklingsländer blir tvingade att ställa upp.

Enkätens fråga 16, påstående 8 lyder: *Det borde vara straffbart att anlita surrogatmödrar från andra länder.* 22,2 procent tyckte att det borde vara straffbart att anlita surrogatmödrar från andra länder. 53,8 procent tyckte inte att det skulle vara straffbart och 23,9 procent kunde inte ta ställning.

I fråga 16, påstående 7, har studenterna fått ta ställning till om det skulle vara säkrare och tryggare om surrogatarrangemanget genomfördes i Sverige än i utlandet, se diagram 5. Strax över hälften av studenterna, 51,3 procent, instämde i påståendet. 21,4 procent ansåg inte att det var ett bättre alternativ och 27,4 procent kunde inte ta ställning. Det var 10,3 procent av studenterna som helt tog avstånd från påståendet, 11,1 procent som delvis tog avstånd, 34,2 procent som instämde delvis och 17,1 procent som instämde helt.

Diagram 5. Surrogatmödraskap i Sverige skapar ett säkrare och tryggare alternativ (n=117)

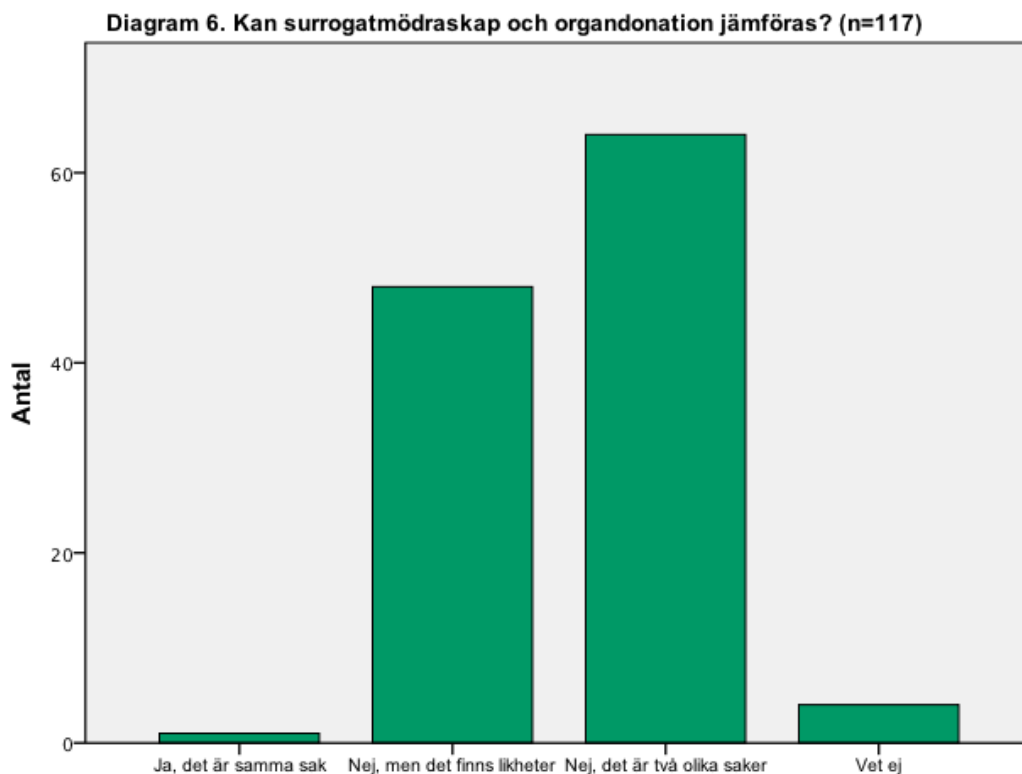
Ungefär hälften av socionomstudenterna i vår studie tycker att det är oviktigt var surrogatmodern kommer ifrån. 35 procent anser att surrogatmödrar i västvärlden är utbildade och därför vet vad de ger sig in på. Nästan 64 procent tror att det skulle vara lättare att kontrollera att allt går rätt till om surrogatmodern bor i västvärlden, och lite mer än hälften tycker att det skulle vara ett bättre alternativ om surrogatarrangemanget genomfördes i Sverige. Det finns inga övertygande siffror angående betydelsen av surrogatmoderns ursprung. Vi kan därför inte verifiera vår hypotes om att socionomstudenter tycker att det är bättre att tillåta surrogatmödraskap i Sverige än att det genomförs i andra länder.

Surrogatmödraskap i jämförelse med organdonation

Surrogatmödraskap och organdonation har gemensamt att en människa ger bort något från sin egen kropp. Man talar om huruvida det är möjligt för organdonatorer och surrogatmödrar att ha ett rent altruistiskt motiv (Tong et al. 2012, Jendrisak et al. 2006). Vår hypotes är att även socionomstudenter tycker att surrogatmödraskap och organdonation är två fenomen som kan jämföras med

varandra. Om det är så skulle forskning angående organdonatorers motiv också kunna appliceras på surrogatmödraskap. Vi har därför en hypotes om att socionomstudenter tycker att surrogatmödraskap och organdonation är två fenomen som kan jämföras med varandra.

Socionomstudenternas svar på fråga 13 i enkäten visar att endast 0,9 procent av studenterna tyckte att surrogatmödraskap och organdonation är samma sak, se diagram 6 nedan. 41 procent tyckte att det finns likheter mellan dessa fenomen. 54,7 procent tyckte inte alls att det kunde jämföras och 3,4 procent kunde inte ta ställning i frågan. Majoriteten tyckte alltså inte att det går att jämföra surrogatmödraskap med organdonation, vilket betyder att vår hypotes måste förkastas. Därför blir det svårt att applicera forskning om organdonation på surrogatmödraskap.

Den egna erfarenhetens betydelse

Studien av Kanefield (1999) visade att många surrogatmödrar hade erfarenhet av egna förluster, såsom missfall och abort. Även de flesta organdonatorer i studien av Jendrisak et al. (2006) hade personliga erfarenheter av organtransplantation. Detta tyder på att många givare verkar ha någon personlig koppling till området. I studien av Armuand et al. (2018) var de respondenter som hade erfarenhet av ofrivillig barnlöshet i större utsträckning positiva till att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige. Därför är vår hypotes att socionomstudenter som har egen eller delad erfarenhet av ofrivillig barnlöshet har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap än de som inte har någon erfarenhet av ofrivillig barnlöshet.

I svaret på enkätens fråga 4 kan vi utläsa att mer än hälften av studenterna, 56,4 procent, hade haft problem med ofrivillig barnlöshet eller kände någon som haft problem med det. Det var 23,9 procent som inte hade haft problem eller kände någon som haft problem med ofrivillig barnlöshet. 19,7 procent kunde inte svara på frågan.

I tabell 3 kan vi se att 61,5 procent av de som hade egen eller delad erfarenhet av ofrivillig barnlöshet hade en positiv attityd till surrogatmödraskap. Av de som inte hade någon erfarenhet av ofrivillig barnlöshet var 69,2 procent positiva till surrogatmödraskap. Detta resultat är dock inte representativt då signifikanstestet visar 0,490. Cramer's V visar ett värde på 0,072, vilket betyder att det i stort sett inte finns något samband mellan variablerna. Det blir därför svårt att uttala sig om hur erfarenhet av ofrivillig barnlöshet har betydelse för ens attityd till surrogatmödraskap.

Tabell 3. Samband mellan egen erfarenhet av ofrivillig barnlöshet och attityd till surrogatmödraskap (n=91)

		Attityd till surrogatmödraskap		Totalt	
		Positiv	Negativ		
Erfarenhet av ofrivillig barnlöshet	Ja	Antal	40	25	65
		Procent	61,5 %	38,5 %	100,0 %
	Nej	Antal	18	8	26
		Procent	69,2 %	30,8 %	100,0 %
Totalt		Antal	58	33	91
		Procent	63,7 %	36,3 %	100,0 %

Exponeringens betydelse

Studien av Armuand et al. (2018) har visat att den personal inom barnhälsovården som kommit i kontakt med surrogatfamiljer hade en mer positiv inställning till att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige än den personal som aldrig kommit i kontakt med surrogatfamiljer. Enligt Zajonc, Markus och Wilsons teori om exponeringseffekten (1974) har människor omedvetet en benägenhet att tycka mer om saker som de tidigare exponerats för. Vi tror därför att de socionomstudenter som exponerats för surrogatmödraskap har en mer positiv attityd till det än de som inte exponerats för surrogatmödraskap.

I fråga 3a i enkäten har studenterna fått svara på om de visste vad surrogatmödraskap var innan de läste vår definition av det i enkätens inledning. 83,8 procent svarade att de sedan tidigare visste vad surrogatmödraskap var. 14,5 procent visste på ett ungefär vad det var. 1,7 procent av studenterna hade endast hört talas om det eller visste inte alls vad surrogatmödraskap var.

I fråga 3c har vi frågat om studenterna själva kommit i kontakt med surrogatmödraskap, och i så fall på vilket sätt. Flera svarsalternativ var möjliga. 23,1 procent hade inte kommit i kontakt med surrogatmödraskap. Majoriteten av

studenterna, 71,8 procent, hade kommit i kontakt med surrogatmödraskap genom media. Utöver det hade 26,5 procent kommit i kontakt med surrogatmödraskap genom litteratur, 2,7 procent privat och 2 procent genom arbete, ideell förening eller studier, se tabell 2. Eftersom de flesta hade kommit i kontakt med surrogatmödraskap genom media vill vi undersöka om det finns något samband mellan exponering för surrogatmödraskap genom media och attityd till surrogatmödraskap.

I tabell 4 nedan kan vi se att 59,3 procent av de som exponerats för surrogatmödraskap genom media också har en positiv attityd till surrogatmödraskap. Dock visar signifikanstestet 0,059, och Cramer's V 0,178, vilket innebär att det finns ett svagt samband mellan variablerna exponering för surrogatmödraskap genom media och attityd till surrogatmödraskap men att resultatet inte är representativt för populationen. Därmed kan vi inte med säkerhet säga att man har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap om man exponerats för det genom media.

Tabell 4. Samband mellan exponering genom media och attityd till surrogatmödraskap (n=113)

		Attityd till surrogatmödraskap		Totalt	
		Positiv	Negativ		
Förförståelse genom media	Ja	Antal	48	33	81
		Procent	59,3 %	40,7 %	100,0 %
	Nej	Antal	25	7	32
		Procent	78,1 %	21,9 %	100,0 %
Totalt	Antal	73	40	113	
	Procent	64,6 %	35,4 %	100,0 %	

I fråga 3b har studenterna svarat på hur ofta de hört talas om surrogatmödraskap i media. 5,1 procent hörde ofta talas om det, 30,8 procent hörde talas om det ibland, 56,4 procent hörde sällan talas om det och 7,7 procent hörde aldrig talas om det.

Tabell 5 visar att av de som ofta eller ibland hade exponerats för surrogatmödraskap genom media var 56,1 procent positiva till surrogatmödraskap. Av de som sällan eller aldrig hade exponerats för surrogatmödraskap genom media var 69,4 procent positiva till surrogatmödraskap. Således verkar det som att man har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap om man i mindre grad har exponerats för det genom media. Detta resultat är dock inte heller statistiskt signifikant då signifikanstestet visar ett värde på 0,154. Cramer's V är 0,134, vilket innebär att det endast finns ett svagt samband mellan variablerna. Det går därmed inte att verifiera hypotesen om att man har en mer positiv attityd till surrogatmödraskap om man i högre grad exponerats för det genom media. Resultatet kan snarare tyda på att attityden till surrogatmödraskap blir mer negativ ju mer man exponerats för det.

Tabell 5. Samband mellan grad av exponering och attityd till surrogatmödraskap (n=113)

		Attityd till surrogatmödraskap		Totalt	
		Positiv	Negativ		
Exponering genom media	Ofta/ ibland	Antal	23	18	41
		Procent	56,1 %	43,9 %	100,0 %
	Sällan/ aldrig	Antal	50	22	72
		Procent	69,4 %	30,6 %	100,0 %
Totalt		Antal	73	40	113
		Procent	64,6 %	35,4 %	100,0 %

Ett tillåtande i Sverige

Kunskapsluckorna kring surrogatmödraskap och dess konsekvenser är stora (Armuand et al. 2018). Det finns också en osäkerhet kring surrogatmoderns motiv (Kanefield 1999) och en rädsla för att kvinnor ska exploateras och fara illa (SOU 2016:11). Detta bidrar till vår hypotes om att socionomstudenter har en negativ inställning till att surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige utan förbehåll.

Fråga 14 i enkäten ger oss svar på vilka förutsättningar studenterna tycker krävs för att surrogatmödraskap ska göras lagligt i Sverige, se tabell 6. Även om mer än hälften av socionomstudenterna var positivt inställda till surrogatmödraskap var det endast 2,6 procent som tyckte att surrogatmödraskap skulle legaliseras i Sverige utan förbehåll. De förutsättningar som flest studenter tyckte var viktiga är att det säkerställs att surrogatmodern ställer upp av egen fri vilja (70,9 procent), att det görs en lämplighetsprövning av surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna (52,1 procent) och att fler studier görs angående konsekvenser för samtliga inblandade (47 procent). 10,3 procent tyckte inte att surrogatmödraskap under några omständigheter ska tillåtas i Sverige. Endast 5,1 procent av studenterna tyckte att relationen mellan surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna har betydelse. Av dessa tyckte två tredjedelar att surrogatmödraskap endast ska tillåtas i Sverige om surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna har en nära relation.

Tabell 6. Förutsättningar för att tillåta surrogatmödraskap i Sverige (n=117)

	Frekvens		
	Antal	Procent	Procent av fallen
Det behövs inga särskilda förutsättningar för att det ska tillåtas	3	1,0 %	2,6 %
Surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna måste ha en nära relation	4	1,3 %	3,4 %
Surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna måste vara okända för varandra	2	0,6 %	1,7 %
Både ägg och spermier måste vara donerade till surrogatmodern	20	6,5 %	17,1 %

Surrogatmodern ska ha genomgått en tidigare graviditet och ha egna barn	9	2,9 %	7,7 %
Lämplighetsprövning av surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna ska genomföras	61	19,8 %	52,1 %
Det måste säkerställas att surrogatmodern ställer upp av egen fri vilja	83	26,9 %	70,9 %
Det måste säkerställas att surrogatmodern får ekonomisk ersättning för sin insats	19	6,2 %	16,2 %
Barnet ska garanteras att få information om hur det har blivit till	33	10,7 %	28,2 %
Fler studier måste göras angående konsekvenser för samtliga inblandade	55	17,9 %	47,0 %
Annat	2	0,6 %	1,7 %
Det bör inte under några omständigheter tillåtas i Sverige	12	3,9 %	10,3 %
Vet ej	5	1,6 %	4,3 %
Totalt	308	100,0 %	263,2 %

Nästan hälften av socionomstudenterna upplever att det behövs mer forskning för att utreda vilka konsekvenser surrogatmödraskap kan föra med sig för samtliga inblandade. Som ovan nämnt menar Armuand et al. (2018) i sin studie att det finns stora kunskapsluckor och i SOU 2016:11 beskrivs just detta vara en stor anledning till att man inte kunnat utforma en lagstiftning på området. 2,6 procent av studenterna tyckte att surrogatmödraskap kan tillåtas i Sverige utan förbehåll medan 10,3 procent inte under några omständigheter tycker att det ska tillåtas. Vår hypotes om att socionomstudenter har en negativ inställning till att göra surrogatmödraskap lagligt i Sverige utan förbehåll stämmer därmed i vår studie.

Avslutande diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka socionomstudenters attityd till surrogatmödraskap. Vi har utgått från teorin om *altruism* och *exponeringseffekten* samt tidigare forskning för att försöka förstå vad som kan ligga bakom studenternas attityd till surrogatmödraskap.

Surrogatmödraskap är en kontroversiell fråga där motståndet i Sverige hittills verkar ha varit starkt. Ämnet är omtvistat främst ur ett etiskt perspektiv, då det antingen kan ses som ett utnyttjande av en kvinna som befinner sig i ekonomisk beroendeställning eller som en välgörenhetshandling där surrogatmodern hjälper en medmänniska av egen fri vilja (SOU 2016:11). Utifrån detta kan man anta att surrogatmödrskapets kärnfrågor är djupt rotade i moraliska och kulturella föreställningar om vad moderskap är och bör vara, vad som kan anses vara ett yrke och inte samt synen på kvinnans motiv. Risken för att kvinnan ställer upp av andra skäl än rent altruistiska tycks ha vägt tungt i bedömningen av att fortsatt låta surrogatmödraskap vara otillåtet i Sverige (SOU 2016:11). Det framstår således som att förförståelse och huruvida man tror att surrogatmodern kan ställa upp av egen fri vilja och altruism har betydelse för attityden till surrogatmödraskap.

I vår studie framkom att drygt hälften av socionomstudenterna hade en positiv attityd till surrogatmödraskap. Det fanns dock en stor oro gällande framför allt surrogatmoderns välbefinnande, men också barnets. De flesta socionomstudenter hade kommit i kontakt med surrogatmödraskap genom media. Utifrån teorin om exponeringseffekten och tidigare forskning hade vi en hypotes om att förförståelse genom erfarenhet av ofrivillig barnlöshet och surrogatmödraskap skulle leda till en mer positiv attityd till surrogatmödraskap. Vid undersökning gick det dock inte att se något säkert samband, utan resultatet tydde snarare på att en högre grad av exponering gav en mer negativ attityd. På grund av den låga svarsfrekvensen kan vi inte uttala oss om hur det ser ut generellt för populationen, men det väcker ändå frågan om detta skulle kunna bero på att bilden media ger av surrogatmödraskap främst är negativ.

Majoriteten av socionomstudenterna i vår studie trodde att äkta altruism finns, men främst när det gäller handlingar som är riktade till en närstående. Teorin om altruism bygger på att människor har en vilja att hjälpa varandra utan att begära något tillbaka och har sin grund i den villkorslösa kärlek en förälder känner för sitt barn (Batson 2011). De flesta av socionomstudenterna som trodde på äkta altruism hade också en positiv attityd till surrogatmödraskap. Detta är inte förvånande, men får oss att fundera över vad som egentligen kan räknas som äkta altruism och om altruism verkligen kan vara ett motiv för surrogatmödraskap mellan personer som inte känner varandra.

Sambandet mellan tron på altruism och en positiv attityd till surrogatmödraskap skulle kunna vara en indikation på att det finns en positiv attityd till altruistiskt surrogatmödraskap, såvida det kan garanteras att surrogatmodern inte riskerar att fara illa. Vi tänker också att detta i förlängningen kan innebära ett större stöd för att i framtiden kunna göra surrogatmödraskap tillåtet i Sverige, under förutsättning att det finns en reglering, exempelvis i form av lämplighetsprövning av surrogatmoder och tilltänkta föräldrar och att barnet garanteras information om hur det blivit till. Ungefär 10 procent av studenterna tyckte inte att surrogatmödraskap under några som helst omständigheter ska tillåtas i Sverige. Om man vänder på det innebär detta att nio av tio tycker att surrogatmödraskap kan tillåtas i någon form om det finns en reglering, även om alla inte har en positiv attityd till surrogatmödraskap i sig.

Surrogatmödraskap och organdonation är lika på det sätt att en människa ger bort något från sin egen kropp. En skillnad är dock att surrogatmodern bygger en relation till de tilltänkta föräldrarna under en lång tid, både innan och under graviditeten. En annan skillnad är att man troligtvis inte har samma känslomässiga band till exempelvis sin njure som till ett barn man bär på. Surrogatmodern känner sannolikt stor empati för de tilltänkta föräldrarna. Samtidigt får surrogatmodern mycket uppmärksamhet av föräldrarna, vilket kan innebära att det finns ett egoistiskt motiv hos surrogatmodern som inte finns hos en organdonator, vilken sällan träffar sin mottagare. Om surrogatmödraskap och organdonation skulle kunna jämföras med varandra hade forskning angående motiv till organdonation

även kunnat appliceras på motiv till surrogatmödraskap. De visade sig dock att de flesta studenter i vår studie inte tyckte att dessa fenomen kan jämföras med varandra, även om de kunde se vissa likheter. Detta svar ledde oss in på en återvändsgränd, och vi kan inte anta att forskning angående organdonatorers motiv är relevant för surrogatmödraskap.

Ungefär 16 procent av studenterna i vår studie menade att en förutsättning för att tillåta surrogatmödraskap i Sverige är att det garanteras att surrogatmodern får ekonomisk ersättning. Detta tyder på att det finns fler sätt att se på surrogatmödraskap än att endast se det som en rent altruistisk handling alternativt något kvinnor blir tvingade till. Utifrån tidigare forskning (Baslington 2002) har den ekonomiska ersättningen hjälpt surrogatmödrar att se uppdraget som ett arbete. Det var dock endast cirka 9 procent av studenterna i vår studie som ansåg att surrogatmödraskap kan ses som ett yrke, även om många tyckte att det är godtagbart att pengar är inblandade. Det verkar alltså finnas normativa föreställningar kring vad som kan anses vara ett yrke och inte, vilket är intressant då många trots allt godtar kommersiellt surrogatmödraskap. Denna motsägelse kan också vara ett exempel på den komplexitet ämnet rymmer och de många aspekter som finns att ta ställning till inför en eventuell lagstiftning. Kommersiellt surrogatmödraskap har dock aldrig varit aktuellt att ens utreda som alternativ till lagförslag. Det är därför intressant att så många i vår studie hade en tillåtande syn på att pengar finns inblandade. Kanske kan detta bero på att yngre personer är mer positivt inställda till alternativa vägar till föräldraskap.

Under vårt arbete har det dykt upp många nya tankar och frågor som inte får plats i denna studie. Medias roll är något vi tror hade varit intressant att undersöka för att vidare kartlägga vilken bild media förmedlar av ämnet. Om man ser till exponeringseffekten kan media ha en större roll för människors attityder än vad man tror. Altruism är också ett intressant fenomen att fortsätta studera. Diskussioner om huruvida äkta altruism existerar eller inte har funnits sedan lång tid tillbaka, ändå verkar det inte som att man har kunnat komma fram till någon konklusion.

Eftersom surrogatmödraskap redan är ett etablerat sätt att bilda familj tänker vi att det kommer bli vanligare framöver oavsett hur arbetet med lagstiftningen utvecklar sig. Det faktum att statens offentliga utredning (2016:11) inte resulterade i en lagstiftning kommer troligtvis därför att få konsekvenser för de yrkesgrupper som kommer i kontakt med målgruppen, vilket framför allt är landets tingsrätter och socionomer inom familjerätten. Det finns ett lagförslag om att utöka socialnämndens behörighet att fastställa faderskap efter surrogatarrangemang i utlandet. Denna lagförändring föreslås träda i kraft den 1 januari 2019, men frågan är om denna förändring kommer att leda till en mer rättssäker handläggning av ärenden gällande surrogatmödraskap i framtiden. Eftersom surrogatmödraskap är ett relativt nytt fenomen är forskningen begränsad och man har inte kunnat klargöra vilka långsiktiga konsekvenser som kan finnas, vilket borde vara en förutsättning inte minst ur ett barnperspektiv. Vikten av detta är något som blivit tydligt för oss genom arbetet med studien. Vidare forskning är en förutsättning för att få till en lagstiftning som kan fungera i Sverige. Dels behövs forskning angående konsekvenser på längre sikt, dels behövs tid för att ventilera och diskutera ämnet i ett öppet forum för att frambringa fakta och undanröja antaganden. Vi hoppas därför att vi med denna studie har kunnat bidra till en början till detta.

Referenslista

Armuan, Gabriella, Claudia Lampic, Agneta Skoog-Svanberg, Kjell Wånggren & Gunilla Sydsjö (2018) Survey shows that Swedish healthcare professionals have a positive attitude towards surrogacy but the health of the child is a concern. *Acta Paediatrica*, 107 (1): 101–109

Arvidsson, Anna, Sara Johnsdotter, Maria Emmelin & Birgitta Essén (2018) Gauging the interests of birth mother and child: a qualitative study of Swedish social workers' experiences of transnational gestational surrogacy. *European Journal of Social Work*, 21 (1): 86–99

Barmark, Mimmi & Göran Djurfeldt (2015) *Statistisk verktygslåda 0: Att förstå och förändra världen med siffror*. Lund: Studentlitteratur

Baslington, Hazel (2002) The social organization of surrogacy: Relinquishing a baby and the role of payment in the psychological detachment process. *Journal of Health Psychology*, 7 (1): 57–71

Batson, Daniel C (2011) *Altruism in humans*. New York: Oxford University Press

Bryman, Alan (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Ejaz Waqas, Marco Bräuer & Jens Wolling (2017) Subjective evaluation of media content as a moderator of media effects on European identity: Mere exposure and the hostile media phenomenon. *Media and Communication*, 5 (2): 41–52

SFS 1949:381. *Föräldrabalk*

Golombok, Susan, Fiona MacCallum, Clare Murray, Emma Lycett & Vasanti Jadva (2006) Surrogacy families: Parental functioning, parent–child relationships and children's psychological development at age 2. *Journal Of Child Psychology & Psychiatry*, 47 (2): 213–222.

- Jadva, Vasanti, Clare Murray, Emma Lycett, Fiona MacCallum & Susan Golombok (2003) Surrogacy: The experiences of surrogate mothers. *Human Reproduction*, 18 (10): 2196–2204
- Jendrisak, Martin, Barry Hong, Surendra Shenoy, Jeffrey Lowell, Niraj Desai, William Chapman, Anitha Vijayan, Richard Wetzel, M Smith, John Wagner, S Brennan, Diane Brockmeier & Dean Kappel (2006) Altruistic living donors: Evaluation for nondirected kidney or liver donation. *American Journal Of Transplantation*, 6 (1): 115–120
- Kalman, Hildur & Veronica Lövgren (2012) Etik i forskning och etiska dilemman. En introduktion. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups
- Kanefield, Linda (1999) The reparative motive in surrogate mothers. *Adoption Quarterly*, 2 (4): 5–19
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2017) *Anlända barn genom adoptionsorganisationer*. [<http://www.mfof.se/sv/blanketter-och-statistik/statistik/Anlanda-barn>. Hämtat: 2018-04-19]
- Rapport, Frances & Christopher Maggs (2002) Titmuss and the gift relationship: Altruism revisited. *Journal Of Advanced Nursing*, 40 (5): 495–503.
- Raymond, Janice G (1990) Reproductive gifts and gift giving: The altruistic woman. *The Hastings Center Report*, 20 (6): 7–11
- RFSL (2017) *Surrogat: Att bli och vara förälder*. [<https://www.rfsl.se/familj/att-bli-och-vara-foralder/surrogat>. Hämtat: 2018-04-19]
- Ruggieri, Stefano & Stefano Boca (2013) At the roots of product placement: The mere exposure effect. *Europe's Journal of Psychology*, 9 (2): 246–258

Socialstyrelsen (2009) *Folkhälsorapport 2009*. Västerås: Edita Västra Aros
SOU 2016:11. *Olika vägar till föräldraskap*. Slutbetänkande av Utredningen om
utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet

Tong, Allison, Jonathan Craig, Germaine Wong, John Morton, Sarah Armstrong,
John Schollum & Nick Cross (2012) "It was just an unconditional gift." Self
reflections of non-directed living kidney donors. *Clinical Transplantation*, 26 (4):
589–599

Zajonc Robert, Hazel Markus & William Raft Wilson (1974) Exposure effects
and associative learning. *Journal of experimental social psychology*, 10 (3):
248–263

Bilagor

Enkät

Vi heter Anna-Carin Malm och Emma Andersson och studerar på Socionomprogrammet, Lunds universitet. Enkäten är en del i arbetet med vår kandidatuppsats som handlar om socionomstudenters inställning till surrogatmödraskap. Ditt deltagande i studien är helt frivilligt och dina svar kommer att hanteras anonymt.

Definitionen av surrogatmödraskap är att en kvinna bär och föder ett barn med avsikten att sedan lämna över det till ett beställande par. Det innebär antingen att surrogatmoderns eget ägg blir befruktat med spermier från det beställande paret alternativt från en donator, eller att både ägg och spermier tas från det beställande paret alternativt från donatorer. I enkäten kallar vi kvinnan som bär och föder barnet för surrogatmoder och paret som ska ta emot och uppfostra barnet för tilltänkta föräldrar.

Enkäten innehåller tre delar. Första delen är bakgrundsfrågor, andra delen handlar om förkunskaper kring barnlöshet och surrogatmödraskap, tredje delen handlar om din inställning till surrogatmödraskap.

1. Ålder?

- 16–20
- 21–25
- 26–30
- 31–35
- 36–40
- 41–45
- 46–50
- 51–55
- 56–60

- 61–65

2. Kön?

- Kvinna
 Man
 Annat

3a. Visste du vad surrogatmödraskap var innan du läste om det i enkätens inledning?

- Ja, jag visste det sedan tidigare
 Ja, jag visste på ett ungefär
 Nej, jag hade bara hört talas om det
 Nej, jag visste inte alls

3b. Hur ofta hör du diskussioner om surrogatmödraskap i media?

- Ofta
 Ibland
 Sällan
 Aldrig

3c. Har du på något sätt kommit i kontakt med surrogatmödraskap? Du kan kryssa för flera alternativ.

- Ja, privat
 Ja, genom arbete
 Ja, genom litteratur
 Ja, genom media
 Ja, genom annat:
 Nej

4. Har du själv eller någon du känner haft problem med att få barn?

- Ja
- Nej
- Vet ej

5. Altruistisk surrogatmödraskap innebär att det inte finns något vinstintresse för surrogatmodern utan att hon ställer upp av egen fri vilja. Tror du att man kan vara surrogatmoder utan att ha en tanke på att få något i gengäld?

- Ja
- Ja, men endast till närstående
- Ja, men endast till personer man inte har någon relation till
- Nej

6. Kommersiellt surrogatmödraskap innebär att surrogatmodern ställer upp mot ekonomisk ersättning. Vem bör stå för denna ersättning?

- De tilltänkta föräldrarna
- Staten
- Hon borde inte få någon ersättning
- Annat:
- Vet ej

7. Vilka positiva konsekvenser tror du att surrogatmödraskap kan föra med sig? Du kan kryssa för flera alternativ.

- Surrogatmodern får en känsla av tillfredsställelse
- Surrogatmodern får bättre ekonomi
- Barnet får en känsla av att vara efterlängtd
- Barnet får en extra förälder
- De tilltänkta föräldrarna känner ett välbefinnande av att få bilda familj
- De tilltänkta föräldrarna får en stark anknytning till barnet
- Samhället får fler efterlängtdade barn

- Samhällets syn på kvinnans rättighet att själv bestämma över sin kropp förstärks
- Annat:
- Det finns inga positiva konsekvenser
- Vet ej

8. Vilka negativa konsekvenser tror du att surrogatmödraskap kan föra med sig? Du kan kryssa för flera alternativ.

- Surrogatmodern riskerar att drabbas av psykisk ohälsa
- Surrogatmodern känner sig utnyttjad
- Barnet känner sig rotlöst och drabbas av psykisk ohälsa
- Barnet utsätts för mobbning och utfrysning
- De tilltänkta föräldrarna får en svag anknytning till barnet
- De tilltänkta föräldrarna känner tacksamhetsskuld
- Samhället får ökade kostnader
- Samhällets syn på de traditionella könsrollerna förstärks
- Annat:
- Det finns inga negativa konsekvenser
- Vet ej

9. Vad tror du kan få en kvinna att ställa upp som surrogatmoder? Du kan kryssa för flera alternativ.

- Viljan att hjälpa en närstående
- Viljan att hjälpa en okänd person
- Ekonomisk ersättning
- Känslan av att vara behövd
- Känslan av att göra något meningsfullt
- Tvång eller påtryckningar från andra
- För att kompensera för egna förluster i livet
- För att känna gemenskap och skapa nya relationer

- Annat:
- Vet ej

10. Under vilka förutsättningar hade du kunnat tänka dig att ställa upp som surrogatmoder? Du kan kryssa för flera alternativ.

- För att hjälpa en medmänniska
- För att hjälpa en familjemedlem eller nära vän
- Om jag fick ekonomisk ersättning
- För att få känna att jag gjort något meningsfullt
- Om jag inte hade några egna barn
- Om jag först fått egna barn
- För att få känna gemenskap med en annan familj
- För att undvika skuld känslor
- Annat:
- Vet ej
- Jag skulle inte under några omständigheter ställa upp som surrogatmoder
- Frågan är ej aktuell, jag är man/annat

11a. Hur skulle du reagera om din syster eller nära vän berättade att hon skulle bli surrogatmoder?

- Jag skulle uppmuntra henne oavsett vem det var till
- Jag skulle uppmuntra henne om det var till en närstående
- Jag skulle uppmuntra henne om det var till ett okänt par
- Jag skulle känna mig tveksam men respektera hennes beslut
- Jag skulle känna mig tveksam och försöka få henne att ändra sig
- Jag skulle bryta kontakten med henne
- Vet ej

11b. Hur skulle du reagera om din syster, bror eller nära vän berättade att han eller hon skulle anlita en surrogatmoder?

- Jag skulle uppmuntra det oavsett vilket land surrogatmodern kom ifrån

- Jag skulle uppmuntra det om det var en surrogatmoder från västvärlden
- Jag skulle uppmuntra det om det var en surrogatmoder från ett utvecklingsland
- Jag skulle känna mig tveksam men respektera hans eller hennes beslut
- Jag skulle känna mig tveksam och försöka få honom eller henne att ändra sig
- Jag skulle bryta kontakten med honom eller henne
- Vet ej

12. Vad tycker du om organdonation, till exempel blodgivning och njurdonation, från levande donatorer?

- Jag är positiv till det oavsett om det utgår ekonomisk ersättning eller inte
- Jag är positiv till det endast om det inte utgår någon ekonomisk ersättning
- Jag är neutral till det
- Jag är negativ till det
- Vet ej

13. Tycker du att surrogatmödraskap kan jämföras med organdonation?

- Ja, det är samma sak
- Nej, men det finns likheter
- Nej, det är två olika saker
- Vet ej

14. Under vilka förutsättningar tycker du att surrogatmödraskap ska tillåtas i Sverige? Du kan kryssa för flera alternativ.

- Det behövs inga särskilda förutsättningar för att det ska tillåtas
- Surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna måste ha en nära relation
- Surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna måste vara okända för varandra
- Både ägg och spermier måste vara donerade till surrogatmodern
- Surrogatmodern ska ha genomgått en tidigare graviditet och ha egna barn
- Lämplighetsprövning av surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna ska genomföras
- Det måste säkerställas att surrogatmodern ställer upp av egen fri vilja

- Det måste säkerställas att surrogatmodern får ekonomisk ersättning för sin insats
- Barnet ska garanteras att få information om hur det har blivit till
- Fler studier måste göras angående konsekvenser för samtliga inblandade
- Annat:
- Det bör inte under några omständigheter tillåtas i Sverige
- Vet ej

15. Följande fråga innehåller ett antal påståenden att ta ställning till. Kryssa i “tar helt avstånd”, “tar delvis avstånd”, “instämmer delvis”, “instämmer helt” eller “vet ej”.

- Surrogatmödrar i västvärlden riskerar inte att utnyttjas
- Surrogatmödrar i utvecklingsländer har i större utsträckning pengar som motiv
- Surrogatmödrar i västvärlden är utbildade och vet därför vad de ger sig in på
- Det är lättare att kontrollera att allt gått rätt till om surrogatmodern bor i västvärlden
- De flesta surrogatmödrar i utvecklingsländer blir tvingade att ställa upp
- I vilket land surrogatmodern bor har ingen avgörande roll i min uppfattning om surrogatmödraskap

16. Följande fråga innehåller ett antal påståenden att ta ställning till. Kryssa i “tar helt avstånd”, “tar delvis avstånd”, “instämmer delvis”, “instämmer helt” eller “vet ej”.

- Surrogatmödraskap är ett bra alternativ för barnlösa att bli föräldrar
- Adoption är ett bättre alternativ än surrogatmödraskap
- Att vara surrogatmoder och få ersättning för det bör ses som ett yrke
- Surrogatmödraskap är godtagbart om det sker utan att pengar är inblandade
- Surrogatmödraskap är kränkande både för surrogatmodern och barnet
- Surrogatmodern ska själv få bestämma över vad hon vill göra med sin kropp
- Ett tillåtande av surrogatmödraskap i Sverige skapar ett säkrare och tryggare alternativ till surrogatarrangemang i utlandet
- Det borde vara straffbart att anlita surrogatmödrar från andra länder